

Tanulmányok Biharország történetéről 5.

Sorozatszerkesztő:
Oborni Teréz, Szabó Ödön és Zsoldos Attila

Nagyvárad és Bihar az Anjou-korban

Tanulmányok Biharország történetéről 5.

Szerkesztette
Zsoldos Attila

Nagyvárad, 2018

Tartalomjegyzék

<i>Előszó</i>	7
Zsoldos Attila	
Bihar urai a 14. század elején	9
Weisz Boglárka	
A váradi kamara	73
Csukovits Enikő	
A magyar bárók műveltsége az Anjou-korban	111
Szovák Kornél	
Jogalkotás és krónikaszerkesztés a 14. századi Váradon	129
Skorka Renáta	
A váradi ferences rendi kolostorok topográfiája	159
C. Tóth Norbert	
Mária királyné és udvara	183
Mihálka Nándor	
A váradi vár Anjou-kori építkezései a régészeti ásatások tükrében	259
<i>Képmelléklet</i>	281

elhelyezett Kakucs település utcájának tart.⁹² A fentiekben bemutatott forrás azonban nem hagy kétséget afelől, hogy a kérdéses utca a klarissza rendház mögött húzódott, melynek irányába a kolostor területét is bővítették. A kutatás által elfogadott Fejér György-féle *Kakuch* olvasat mellett felmerülhet egyébiránt a *Kakuth* olvasat is, s a Kakucson kívül a Kakas értelmezés is. Utóbbit gyámolítják a káptalan statútumai, amelyek többször is hangsúlyozzák, hogy Velence, avagy a Velenceiek utcájának másik neve a kevésbé irodalmi *Tykol*, azaz Tyúkól volt. Nem zárhatjuk ki, hogy a püspökség birtokában lévő Tyúkól utca és a vele szomszédos Kakas utca elnevezése korábbra vezethető vissza a Velence névnél, s arra utalhatnak, hogy e terület lakossága földesúri szolgáltatásként mindenekelőtt szárnyas jószágokkal tartozott a püspöknek.

A váradi klarissza kolostor létrejöttével kapcsolatban megállapíthatjuk tehát, hogy az nem csupán időben mutat egyezést az óbudai klarissza rendház kialakításával, de alapításuk körülményei, távolságuk a konventuális ferences rendház vonzáskörzetétől, létesítményeik és területgyarapodásuk tekintetében is párhuzamba állíthatók. Környezetük gazdasági életére, elsősorban a kézművesek számának alakulására, a település urbanizációs fejlődésére gyakorolt hatásuk szintén hasonlóságokat mutat. Így annak a tényezőnek, amely az alapítás idején az egyik legfőbb vonzerőnek számított, nevezetesen a városias jellegnek a továbbélését és kifejlődését lényegében maga a klarissza rendház akadályozta és állította meg. A másik két ferences kolostorral ellentétben püspöki birtokon létrejövő klarissza-komplexum az Anjou-kor végére nem egyszer a váradi püspöknek is terhet jelentett már, hiszen az Árpád-kori előzményekre visszavezethető, két folyó közé szoruló, két szomszédos utcából álló szűk városrész, amelyet az Anjou-korban méltán illetett mindenki a Velence névvel, minden jel szerint nagyrészt a klarisszák fennhatósága alá került.

⁹² *Jakó Zs.*: Bihar megye i. m. 286., *Györffy Gy.*: Történeti földrajz i. m. I. 629.

*C. Tóth Norbert**

Mária királyné és udvara

Majd egy évnyi fogság után, 1387. június 4-én Mária királynő a Velencei Köztársaság segítségével kiszabadult novigrádi börtönéből.¹ A hírt a Vulkovity nemzetségbeli Frigyes fia, Zankó vitte meg a királynak.² A királyi pár egy hónap múlva Zágráb városában találkozott hosszú idő után újra egymással. A férj és feleség ettől kezdve — amennyit a helyzet csak engedett — a lehető legtöbb időt töltötte egymás társaságában Mária 1395 májusának közepén bekövetkezett haláláig.³ A királynő kiszabadulása természetesen felvetette azt a mihamarabb megválaszolendő kérdést, hogy a két koronás fő közül ki fog uralkodni. 1386. július 25-én Diakovár mezővárosánál ugyanis Mária királynőként került a lázadók kezébe,⁴ ám szabadulása idején már volt egy másik, frissen koronázott uralkodója az országnak férje, Luxemburgi Zsigmond személyében. Mivel a hatalommegosztás mikéntjéről semmilyen tudósítás nem maradt korunkra, így csak az akkori szereplők cse-

* A szerző a Magyar Tudományos Akadémia–Hadtörténeti Intézet és Múzeum–Szegedi Tudományegyetem–Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Medievisztikai Kutatócsoportjának tudományos főmunkatársa.

1 *E. Kovács Péter*: Mária királyné kiszabadítása. Magyar–velencei szövetség 1387-ben. Századok 140. (2006) 930.

2 Zsigmondkori Oklevéltár I–XIII. (1387–1426) Összeállította Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor, Lakatos Bálint, Mikó Gábor. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52. és 55.) Budapest 1951–2017. (a továbbiakban: ZsO) I. 386. sz.

3 Minderre lásd *C. Tóth Norbert*: Királynőből királyné. Mária és Zsigmond viszonya a források tükrében. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica 132. (2011) 65–66.

4 Thuróczy János: A magyarok krónikája. Fordította Bellus Ibolya és Kristó Gyula. (Millenniumi magyar történelem – Források) Budapest 2001. (a továbbiakban: Thuróczy) 232. (196. fejezet). — Az eseményekre lásd *Süttő Szilárd*: Anjou–Magyarország alkonya. Magyarország politikai története Nagy Lajostól Zsigmondig, az 1384–1387. évi belviszályok okmánytárával I–II. (Belvedere–monográfiák 2.) Szeged 2003. I. 140–142.

lekedeteinek, illetve címhasználatának utólagos elemzésével kísérhetünk meg választ adni a kérdésre.

Érdemes az utóbbival kezdenünk. Az uralmi viszonyok megváltozását nagy vonalakban jól példázzák Bebek Imre országbírónak Zsigmond koronázása után kibocsátott oklevelei: míg 1386-ban egyetlen alkalommal sem tüntette fel, hogy „kinek” az országbírója,⁵ addig az 1387-ből ismert első oklevelében már Zsigmond király tisztségviselőjének mondta magát.⁶ Vizsgálhatjuk a királyi birtokadományt elnyerők lépéseit: a kedvezményezettek 1388 közepéig ugyanazon a napon Zsigmondtól és Máriától is megkapták ugyanazt a kegyet, ezután közel egy évig többé-kevésbé még folytatódott ez a rendszer, majd 1389 után — jöllehet Mária továbbra is intézkedett különböző ügyekben — szinte teljesen megszűnt a párhuzamos oklevéladás.⁷ Másrészt megnézhetjük azt is, hogy mennyi időt töltöttek együtt, illetve Mária merre járt az országban, és ebből milyen következtetésekre lehet jutni.⁸ Mária hatalmi helyzetének jellemzésekor szokás még udvarának tisztségviselőire hivatkozni. E személyek döntő többségét a korábbi kutatás, elsősorban Engel Pál, nagyrészt már összegyűjtötte.⁹ A tisztségviselők prozopográfiai adatai alapján megfogalmazták a következtetéseket: a királynéi méltóságviselők a korábbi idősza-
kokhoz hasonlóan,¹⁰ a király, jelen esetben Zsigmond, valamint a

5 A sok példa közül néhány: 1386. I. 20.: „Nos comes Emericus Bubek iudex curie regie” — Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 52 517., ugyanígy DL 60 427., 85 478. stb.

6 1387. V. 8.: Nos comes Emericus Bubek iudex curie domini Sigismundi Dei gratia regis Hungarie — DL 75 558.

7 *Mályusz Elemér*: Zsigmond király uralma Magyarországon. Budapest 1984. 28., *Engel Pál*: Szent István birodalma. (História könyvtár – Monográfiák 17.) Budapest 2001. 172.

8 *C. Tóth N.*: Királynőből királyné i. m. 65–66., 69–70.

9 *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457 I–II. (História Könyvtár – Kronológiák, adattárak 5.) Budapest 1996. (a továbbiakban: Arch. 1301–1457.) I. 54–61.

10 *Zsoldos Attila*: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 36.) Budapest 2005. 100–106.

vele szövetséges országnagyok akaratából kerülhettek a helyükre.¹¹ Mindhárom eljárás révén nagyjából tehát ugyanarra az eredményre juthattunk: Mária rövid, mintegy másfél éves átmenet után, királynőből királynévá vált. Mindez persze a latin nyelvű források szóhasználatából nem derül ki, azokban — mivel státusza jogilag nem változott meg, hiszen továbbra is felkent királya (királynője) volt az országnak — ezután is a *regina* (‘királynő’) szóval illették, tisztségviselőit pedig a *reginalis* (‘királynői’) szóval különböztették meg a királyiaktól. Magyarul azonban a „királynő”-i megszólításhoz minden bizonnyal a ’királyné’ értelmet társították.¹² Tanulmányomban ennek megfelelően Máriát — kivéve, ha a fogsága előtti időszakról lenne szó, amikor természetesen a *királynő*ként fogom említeni — királynénak nevezem.

A kérdést — mondhatnánk — ezzel lezártnak is tekinthetjük, hiszen a korábbi szakirodalom kellőképpen hangsúlyozta azt, hogy Mária királynő sem fogsága előtt,¹³ sem pedig kiszabadulása után nem uralkodott önállóan,¹⁴ így e területen nincsen több tennivalónk. A korábbi vizsgálatokban azonban több dologról nem esett szó. Mária 1382. szeptember 17-i koronázása¹⁵ után — legalábbis névleg — létrehozta udvarát, kinevezett új méltóság- és tisztségviselőket, illetve megerősítette az apja, Lajos király által korábban odaemelteteket. Ez volt a király(nő)i udvar. Létezett ugyanakkor — mégha meglehetősen foghíjasan is ismerjük — a királynéi udvar

11 *Engel Pál*: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban 1387–1437. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 83.) Budapest 1977. 24–25., *C. Tóth N.*: Királynőből királyné i. m. 69.

12 *Vö. Süttő Sz.*: Anjou i. m. I. 21–26.

13 *Márki Sándor*: Mária Magyarország királynéja 1370–1395. (Magyar történeti életrajzok) Budapest 1885., *Bertényi Iván*: Magyarország az Anjouk korában. (Magyar História) Budapest 1987. 238., *Süttő Sz.*: Anjou i. m. I. 29–30., 50. stb., *Engel P.*: Szent István birodalma i. m. 167., *Bertényi Iván*: A tizennegyedik század története. (Magyar századok) Budapest é. n. [2000.] 58.

14 *Hóman Bálint*: A magyar nagyhatalom. In: *Hóman Bálint–Szekfü Gyula*: Magyarország Történet III. Budapest 1936. 333., *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 28., *Bertényi I.*: Magyarország i. m. 251., *Uő*: A tizennegyedik század i. m. 58.

15 *Süttő Sz.*: Anjou i. m. I. 17.

is: Erzsébet özvegy királynénak szintén voltak — már férje, Lajos uralkodása idejétől — méltóságviselői.¹⁶ Erzsébet udvara az özvegy királyné halálával, értelemszerűen, felbomlott és megszűnt. Mária férje, Zsigmond brandenburgi örgróf magyar királlyá koronázása után létrehozta saját, „királyi” udvarát és udvartartását, hasonlóképpen kinevezte saját méltóság- és tisztségviselőit, illetve az eddigiek közül megtartott jó néhányat.¹⁷ Mire tehát Mária királynő kiszabadult Novigrad várából, addigra egyfelől társat kapott az ország kormányzásában, másfelől pedig már nem neki, hanem Zsigmondnak voltak „királyi” méltóság- és tisztségviselői.¹⁸ Mindezek révén Máriának megszűnt a király(nő)i udvara. A feladat tehát adott volt: létre kellett hozni udvarát, a méltóság- és tisztségviselők fizetésére, valamint az udvartartás működésének költségeire pedig jövedelmeket kellett rendelni.¹⁹ Az előbbiekkal összefüggésben tehát elsősorban arra keresem a választ, hogy mikor hozták létre a királynéi udvart és udvartartást, Mária milyen birtokokat nyert el, továbbá a Zsigmond király feleségeként, azaz királynéként kibocsátott okleveleiből és az azok megerősítésére használt pecsétekből milyen következtetéseket vonhatunk le. A

16 Arch. 1301–1457. I. 54., 57.

17 A személycserékre lásd Arch. 1301–1457. I. kötet megfelelő helyeit, illetve *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 22–39., *Engel Pál*: Zsigmond bárói. In: *Uő*: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Válogatta, szerk., a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. (Millenniumi magyar történelem – Historikusok) Budapest 2003. 235–238.

18 Vö. a királyi privilégiumok méltóságsoraival, listájukat lásd Arch. 1301–1457. I. 549.

19 Az udvar és az udvartartás különbségére lásd *Kubinyi András*: A királyi udvar a késő középkori Magyarországon. In: „Idővel paloták ...” Magyar udvari kultúra a 16–17. században. Szerk. G. Etényi Nóra és Horn Ildikó. Budapest 2005. 15. — Az Árpád-ház uralkodása alatti királynéi udvarra lásd *Zsoldos A.*: Árpádok és asszonyaik 86., 121–123., az Anjouk udvarára lásd *Engel Pál*: Nagy Lajos bárói. Történelmi Szemle 28. (1985) 406., *Uő*: Szent István birodalma 125–127., *Csukovits Enikő*: Az Anjou-kori intézményi újítások nápolyi párhuzamai. In: „Honoris causa” Tanulmányok Engel Pál emlékére. Szerk. Neumann Tibor, Rác György. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – *Analecta Mediaevalia III.*) Piliscsaba–Budapest 2008. 36–37.

tanulmány végére illesztett két Függelékben egyfelől a királynéi méltóság- és tisztségviselők, valamint az udvartartásból megismert személyek — nagyrészt Engel Pál archontológiai művére támaszkodó, de azt kiegészítő — listája, másfelől Mária királyné méltóságsoros privilégiumainak adattára található meg.

A királynéi udvar megszervezése

A királyné rögvest kiszabadulása után, 1387. június 4-én levelet intézett a dalmáciai városokhoz; az oklevelet, pecsétje még nem lévén, Budiszló korbáviai gróf, udvarmester pecsétjével látta el.²⁰ A következő ismert oklevele alig több mint két héttel később, június 22-én Zengg városában kelt, és ez már az újonnan vésetett titkospecsétjével volt megerősítve.²¹ A pecsét átmérője 23 mm, körirata (kiegészítve): + S(igillum) MARIE DEI GRACIA REGINE UNGARIE, DALMACIE ETC. a pecsétmezőben hármaskaréjba foglalt háromszögű, hegyestalpú hasított pajzsban az Anjou-magyar címer látható.²² Ezt az alig féléven át használt pecsétet Mária másfél évvel később — átírva az oklevelet — úgy nevezte,

20 sub sigillo Butcho comitis Corbaviae, curiae nostrae magistri Ofpatini(?) his studuimus facere sigillari sigillo praedicti Ofpatini curie nostre, quia ad presens sigillo caremus — Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Edidit Academia Scientiarum et Artium Slavorum Meridionalium, collegit Tadija Smičiklas. Vol. XVII. (1386–1394). Zagrabiae 1991. (a továbbiakban: Smičiklas) 69.

21 sub secreti nostri impressione sigilli (uo. 71.). — A pecsétre lásd *Kumorovitz L. Bernát*: A magyar királyi egyszerű- és titkospecsét használatának alakulása a középkorban. A gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve. Károlyi Árpád és Angyal Dávid közreműködésével szerkeszti Miskolczy Gyula igazgató. VII. (1937) 103.

22 *Kumorovitz L. B.*: Egyszerű- és titkospecsét i. m. 103. (+ SMAIE Ó GARG VGAIE DALMACIE ET C). A Magyar Országos Levéltár Anjou-kori pecsétkiállítás, 1982. septe. 22-től, katalógus. Összeállította Bándi Zsuzsanna. Levéltári Közlemények 53. (1982) 174., 27. sz. (+ S MAIE GA RG VGAIE DALMACIE ETC). — Pontatlan rajzát és köriratát lásd Syntagma historicum de sigillis regum, et reginarum Hungariae pluribusque aliis auctore Georgio Pray canonico quondam Magno-Varadiensi. Opus postumum. Budae 1805. XI. tábla 7. sz. (a liliomok száma nem három, hanem öt), a képét lásd DL 87 573., 7299. és 7304. okleveleken.

mint amelyet szerencsés kiszabadulása után vésetett.²³ Mint látható, viszonylag hamar elkészült az új, immáron második titkospecsétje. A királyné elfogása előtt, még királynőként 1382 és 1386 között²⁴ egyébként háromféle pecsétet használt: a kettőspecsétet, illetve annak külön az előlapját, a felség- vagy nagypecsétet,²⁵ a középpecsétet²⁶ és végül a titkospecsétet.²⁷ A pecsétek közül a Diakó mezővárosa melletti rajtaütéskor csak a titkospecsét volt a királynőnél, míg a nagypecsét Demeter érseknél Esztergomban,²⁸ a középpecsét pedig Budán volt.²⁹ Ennek következtében elvileg „csak” a titkospecsétet kellett pótolni, mivel az — Mária bebörtönzésével értelemszerűen — elveszítette érvényességét. Mint látható, a titkospecsét pótlására a kiszabadulása után záros határidőn belül sor

23 secreto nostro sigillo illico post nostram felicem liberationem sculpto — *Süttő Sz.*: Anjou i. m. II. 450/798. sz. (1390. II. 26.: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatai Fényképgyűjtemény [a továbbiakban: DF] 230 779.).

24 Összefoglalóan lásd *Süttő Sz.*: Anjou i. m. I. 202–203., *Bertényi Iván*: Címerváltozatok a középkori Magyarországon. Levéltári Közlemények 59. (1988) 16.

25 A képét lásd *Rácz György–Marosi Ernő*: Mária magyar királynő (1382–1395) oklevele Ragusa városának kettős felségpecséttel. In: Sigismundus rex et imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában 1387–1437. Szerk. Takács Imre, Philip von Zabern 2006. 60. (P4), *Marosi Ernő*: A 14. századi királyi pecsétek művészettörténeti jelentőségéhez. In: Művészet I. Lajos király korában 1342–1382. Katalógus. Szerk. Marosi Ernő, Tóth Melinda, Varga Lívია. Budapest é. n. [1982.] 141., 150., 21. tábla 55., Sigilla regum – reges sigillorum. Királyportrék a Magyar Országos Levéltár pecsétgyűjteményéből. Szerk. Érszegi Géza. A pecsétek leírását készítette Sölch Miklós. Fényképezte Szelényi Károly. Budapest 2001. 66., 31. sz., *Bándi Zs.*: Anjou pecsétkatalógus i. m. 174., 25–26. sz. — A pecsét művészettörténeti jelentőségére lásd még *Takács Imre*: Királyi udvar és művészet Magyarországon a késői Anjou-korban. In: Sigismundus rex et imperator i. m. 75.

26 A képét lásd *Marosi E.*: 14. századi pecsétek 151. (kisebb felségpecsét néven), 21. tábla 56. — *Kumorovitz L. Bernát*: A királyi kápolnaispán oklevéladó működése. (A királyi kancellária fejlődése a XIV. és XV. század fordulóján.) Regnum Egyháztörténeti Évkönyv V. (1942–1943) 496., *Bándi Zs.*: Anjou pecsétkatalógus i. m. 175., 30. sz.

27 A képét lásd *Megpecsételt történelem. Középkori pecsétek Esztergomból*. Szerk. Hegedűs András. Esztergom 2000. 48., 26. sz. — *Kumorovitz L. B.*: Egyszerű- és titkospecsét i. m. 103.

28 1386. VII. 15. (*Süttő Sz.*: Anjou II. 402/712. sz., DF 244 614.).

29 1386. VI. 24. (*Süttő Sz.*: Anjou II. 398/705. sz.), 1386. XI. 5. (uo. 432/768. sz.).

került, a másik két pecsétére azonban nem. Az okok azonban feltehetően eltérőek voltak: a meglévő középpecsét érvénytelenítésére minden bizonnyal Zsigmond megkoronázása után került sor, és azt később sem véset(het)te újra a királyné. (Természetesen erre nem is volt szükség, mivel a kúriai bíráskodás és bírósági parancsok kiadása már az új uralkodó, Zsigmond király nevében történt,³⁰ jóllehet Mária nevében szintén adtak ki vizsgálati okleveleket, de azok mindegyike — már amelyek eredetiben ránk maradtak — a titkospecsétjével voltak megerősítve.³¹) A nagypecsét használatba vételének időpontja ugyanakkor már átvezet bennünket a királynéi udvar megszervezésének történetéhez, de erről később. Most térjünk vissza Mária kiszabadulásához!

A királyi pár a lakodalmat követően sok hónappal később, 1387. július 4-én Zágrábban találkozott újra, és ettől kezdve 1388 februárjáig együtt voltak.³² Jóllehet a magánéletükbe nem tudunk betekintést nyerni, de két oklevél szóhasználatára kapcsán érdemes néhány szót szólnunk erről is. Zsigmond király kancelláriája — csakúgy mint a korábbi uralkodók³³ — az adományleveleket az esetek többségében azzal a záradékkal bocsátotta ki, hogy az adományt az ő (és Mária), valamint a főpapok és bárók biztos tudomásából, továbbá az ő egyetértő tanácsukkal és akaratukkal tette (a szöveg természetesen az egyes oklevelek esetében módosulhatott, rövidülhetett vagy bővíthetett).³⁴ A záradékokban a hitvestárs mindig kap egy jelzőt, amely szinte mindig a

30 *Vö. Kumorovitz L. B.*: Királyi kápolnaispán i. m. 496.

31 Lásd felsorolásukat a 1. táblázat megfelelő soraiban.

32 *C. Tóth N.*: Királynőből királyné i. m. 65.

33 A „consensus” záradék megléte már az Árpád-kortól adatolható (*Zsoldos A.*: Árpádok és asszonyaik i. m. 51.).

34 Pl. 1387. VII. 28.: ex certa nostra ac prelatorum et baronum nostrorum scientia consilioque unanimi et voluntato (DL 7290.), 1387. VIII. 12.: ex prelatorum et baronum nostrorum unanimi consilio et sanctione, mera auctoritate et potestatis plenitudine et ex certa scientia nostre maiestatis (DL 71 893.), 1387. VIII. 22.: de consensu, consilio et beneplacita voluntate ipsius domine Marie regine, consortis nostre carissime ac dictorum prelatorum et baronum regni nostri ex sanctioneque et decreto unanimi eorundem (DL 7295.).

„kedves” szó különböző latin megfelelőinek, alap- vagy felsőfokú alakja:³⁵ Zsigmond király okleveleiben ez először 1387. augusztus 22-én tűnik fel,³⁶ majd ettől kezdve 1388. december 31-ig tíz esetet leszámítva³⁷ mindig szerepel a királyné neve a *precara* (28 esetben),³⁸ a *carissima/karissima* (16 esetben),³⁹ illetve a *predilecta* (1 esetben)⁴⁰ jelző társaságában. Két esetben azonban „megremegett” a kancellária írnokának keze: egy 1387. november 6-án

35 A megbízható véleményformáláshoz átnéztem Zsigmond király 1387. VI. 4-e, Mária kiszabadulása napja, és 1388. XII. 31-e között *eredetiben* fennmaradt adományleveleit (privilégiumokat is), összesen 66 darab oklevelet, valamint Mária haláláig terjedő évekből egy-egy privilégiuma szóhasználatát.

36 DL 7248. — Nem szerepel a neve: 1387. VI. 23. (DL 2376.), 1387. VI. 26. (DF 246 816.), 1387. VII. 28. (DL 7290.), 1387. VIII. 6. (DL 7291., 7337.), 1387. VIII. 11. (DL 7301.), 1387. VIII. 12. (DL 71 893., 97 947.), 1387. VIII. 13. (DL 62 537.).

37 1387. IX. 1. (DL 7305.), 1387. XI. 19. (DL 7324., 38 167., 89 539.), 1387. XI. 30. (DL 33 862.), 1388. IV. 29. (DL 7389.), 1388. V. 2. (DL 7390.), 1388. V. 6. (DL 87 579.), 1388. V. 7. (DL 7392.), 1388. VI. 19. (DL 7410.).

38 1387. VIII. 22. (DL 7248.), 1387. X. 6. (DL 100 226.), 1387. X. 12. (DL 77 954.), 1387. X. 14. (DL 105 459., DF 260 389.), 1387. X. 29. (DL 7315.), 1387. XI. 13. (DL 70 674.), 1387. XI. 24. (§ DL 7325.), 1387. XI. 25. (DL 7328.), 1387. XI. 27. (§ DL 71 896.), 1387. XII. 11. (§ DL 7338.), 1388. I. 8. (DF 254 813.), 1388. I. 12. (§ DL 7359.), 1388. II. 20. (§ DL 71 421.), 1388. IV. 17. (DL 30 302.), 1388. IV. 28. (§ DL 30 301., vö. Arch. 1301–1457. I. 549.), 1388. V. 29. (§ DL 7167., 7240.), 1388. VI. 20. (DL 7349.), 1388. VI. 22. (§ DL 7263., DF 254 816.), 1388. VII. 10. (§ DL 100 232.), 1388. VIII. 10. (DL 7423.), 1388. X. 29. (§ DL 7393., 91 937., DF 252 353.), 1388. XI. 23. (§ DL 7302.), 1388. XII. 8. (DF 248 327.), a szó jelentésére lásd Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae (a továbbiakban: LLMAeH). Volumen II, C. Ad edendum praeparavit Iván Boronkai. Budapest 1991. 60. (carus A 1). — Itt, és a továbbiakban, a „S” jel a méltóságsorból származó adatokra hívja fel a figyelmet, míg a Függelék I-ben alkalmazott „Ro” arra utal, hogy az adat relációs jegyzetből való, a „K” pedig arra, hogy az adatot az adott személy saját kiadványa tartotta fenn.

39 1387. VIII. 22. (§ DL 7295.), 1387. IX. 25. (DL 8829.), 1387. X. 17. (§ DF 268 585.), 1387. XI. 3. (DL 7317.), 1387. XII. 6. (DF 271 977.), 1387. XII. 11. (§ DL 7264., 7316.), 1388. I. 8. (§ DL 7307.), 1388. I. 9. (§ DL 34 107.), 1388. III. 16. (DL 1798.), 1388. IV. 19. (DL 87 578.), 1388. IV. 28. (§ DL 7354., vö. Arch. 1301–1457. I. 549.), 1388. X. 29. (§ DL 7356., 7405., 87 584.), 1388. XI. 23. (§ DL 7298.).

40 1387. VIII. 22. (§ DL 7281.), a szó jelentésére lásd LLMAeH Volumen III, D–E. Ad edendum praeparaverunt Iván Boronkai et Ibolya Bellus. Budapest 1992. 152. (dilectus 2).

Visegrádon kibocsátott adománylevélben a „legszeretettebb” (*amantissima*),⁴¹ egy másik, három héttel később, 27-én kelt privilégiumban pedig a „nagyon szeretendő” (*peramanda*)⁴² szó áll. Jóllehet nem akarok és nem is érdemes túl nagy terhet rakni e két szó felbukkanására, óvatosan mégis kijelenthetőnek látszik, hogy — a kúria írnokai szerint — a királyi pár kapcsolata — legalábbis ebben a hónapban — igen harmonikus és bensőséges volt.⁴³ Mária királyné ugyanezen időszakból fennmaradt 19 adománylevele hasonló képet mutat: Zsigmond jelzőjeként szintén a *carissimus/karissimus* (11 esetben)⁴⁴ és a *precarus* (4 esetben)⁴⁵ szó bukkan fel.⁴⁶

A király és felesége a találkozásuk utáni mintegy fél éves — talán a korábban elmaradt⁴⁷ nászútjukat pótlendő — utazás során Zágrárból Körös, Kapronca és Csázma mezővárosokon

41 DL 7319. (ZsO I. 278. sz.), a szó jelentésére lásd LLMAeH Volumen I, A–B. Ad edendum praeparavit Iván Boronkai. Budapest 1987. 145. (amans 2).

42 DL 7318., vö. ZsO I. 273., 292. sz.

43 A következő esztendőkből találmra megnéztem egy-egy privilégium szóhasználatát, ezekben is „precara” (1389. I. 15.: DF 246 814., 1390. V. 23.: DL 7603., 1393. VI. 29.: DF 266 058. és 1394. I. 28.: DL 87 631.) és a „karissima” (1391. XI. 23.: DL 100 246., 1392. XI. 24.: DL 7768., 1395. V. 4.: DL 7947.) jelző áll. Mária királyné hat fennmaradt privilégiuma mindegyikében a „karissimus” jelző szerepel (1390. II. 8.: DL 7659., 1390. V. 23.: DL 7590., 1390. VII. 27.: DL 7552., 1390. VII. 29.: DL 87 611., 1391. IV. 29.: DL 64 729., 1392. IX. 20.: DL 7742.).

44 1387. VII. 11. (DL 87 573.), 1388. IV. 19. (DL 87 577.), 1388. VI. 18. (DL 100 227.), 1388. X. 29. (§ DL 24 692., 65 807., 87 585.), 1388. X. 31. (§ DL 7297.), 1388. XI. 22. (§ DL 7357.), 1388. XI. 25. (DL 7450.), 1388. XI. 30. (§ DL 87 586.), 1388. XII. 23. (§ DL 7427.).

45 1387. VIII. 27. (DL 7304.), 1388. I. 17. (DL 7355., 87 576.), 1388. VI. 22. (§ DF 254 817.).

46 Négy alkalommal nem szerepelt Zsigmond neve az adománylevélben: 1387. VII. 13. (DF 209 831.), 1387. VIII. 6. (DL 7299.), 1387. XII. 6. (DL 71 897.), 1388. II. 22. (DL 7309.). — Egy 1390. X. 25-i adománylevélben a „predilectus” jelző áll Zsigmond neve után (DL 52 696., ZsO I. 1706. sz.).

47 A feltehetően szeptember legvégén, október legelején megtartott lakodalom után Zsigmondnak Kis Károly érkezése miatt nem volt ideje sokáig felesége mellett maradni (vö. *Süttő Sz.*: Anjou i. m. I. 98–99.), 1385. XI. 11-én már Pozsonyban volt (uo. I. 102.).

át Kanizsa, Vác, Nagyhatvan és Szoboszló érintésével Váradra ment, ahonnan néhány napos időzés (szept. 10–12.) után Debrecenen át Diósgyőrbe tette át székhelyét, és itt töltött mintegy három hetet (e tartózkodásra még visszatérek). Diósgyőrből Rimaszombat, Szalatna, Visegrád — itt mintegy két hetet tölthettek — érintésével értek vissza Budára (nov. 19.), ahol egészen február második feléig, Zsigmond egy rövid győri kirándulását leszámítva, együtt voltak.⁴⁸ Zsigmond és Mária több hónapos együttléte és utazása alatt a napok azonban nemcsak a Magyar Királyság tájainak és városainak felfedezésével teltek, hanem — a következményekből ítélve — nagyon fontos és komoly kormányzati döntések is születtek, ezek megismeréséhez azonban vissza kell forgatnunk az idő kerekét egészen a királyi pár diósgyőri tartózkodásáig.

Noha Zsigmond és Mária, illetve kíséretük az utazás során egy-két napra megálltak egy-egy helyen, de hosszabban csak Diósgyőrött időztek. Itt azonban legalább három héten keresztül (kimutathatóan szeptember 24-e és október 14-e között⁴⁹) múltaták az időt a néhai Lajos király kedvelt várában. Itteni több hetes

48 Engel Pál–C. Tóth Norbert: *Itineraria regum et reginarum 1382–1438*. (Subsidia ad historiam mediæ aevi Hungariae inquirendam 1.) Budapest 2005. (a továbbiakban: *Itineraria*) 38–39., 58–59. — A kaproncai tartózkodásra lásd ZsO I. 180. sz., a rimaszombatira pedig lásd Az Abaffy család levéltára 1247–1515. A Dancs család levéltára 1233–1525. A Hanvay család levéltára 1216–1525. Ila Bálint kézírata alapján sajtó alá rendezte Borsa Iván. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 23.) Budapest 1993. (a továbbiakban: Hanvay) 150. sz.

49 *Itineraria* 58. — Sajnos nem tudjuk, mikor érkeztek meg Debrecenből (IX. 14.), mivel az azt követő hétről nincsen adatunk a király hollétéről, X. 16-án már Rimaszombatban voltak (Hanvay 150. sz.). Érdekes, hogy Máriának egyetlenegy oklevele sem ismert diósgyőri keltezéssel, de jelenlétére van adatunk: Lackfi István nádor 1388. III. 26-i Visegrádon kelt privilégiumában olvashatjuk, hogy 1387. IX. 24-én és X. 3-án a királlyal és királynéval, valamint a főpapokkal és bárókkal ítélkezett (nobis unacum rege et regina, nec non prelati et baronibus feria tertia ante Michaelis in Gyosgeur existentibus [...] ad feriam quintam proximam post predictum festum Sancti Michaelis similiter tunc venturum [...], demum ipsa feria quinta occurrente nobisque unacum predictis dominis nostris rege et regina ibidem in Gyosgeur existentibus — DF 210 777.).

tartózkodásuk biztosan előre eltervezett volt,⁵⁰ mert a vár(os)ban egyre-másra bukkantak fel a királyság irányításában valamilyen szerepet betöltő személyek. Kanizsai János egri püspök, királyi és királynéi főkancellár,⁵¹ akárcsak Lackfi István nádor,⁵² a királyi párral érkezett, ahogyan Perényi Péter is.⁵³ Nemsokára Péter fia, Perényi Miklós pohárnokmester szintén megjelent,⁵⁴ csakúgy mint Ilsvai Leusták udvarmester,⁵⁵ valamint a Cudar testvérek, Péter, István, György és Imre erdélyi püspök.⁵⁶ Van adatunk egy udvari lovag, Gutori Mihály,⁵⁷ illetve a Perényiek rihnoi ágából⁵⁸ Miklós fia, Pál,⁵⁹ valamint Kusalyi Jakcs fiai, György, István és András kincstartók és beregi ispánok jelenlétére.⁶⁰ Rajtuk kívül, közvetett

50 Noha az utazás során is kimutatható egyes személyek jelenléte — pl. Lackfi István nádoré Zágrábban, Körösön, Kaproncán és Váradon (C. Tóth Norbert: A nádori hivatal működése Lackfi István tisztségviselése alatt [1387–1392]. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 130. [2009] 89.), Kanizsai János egri püspök, királyi kancelláré, Alsáni Bálint bíboros pécsi püspöké, Stibor orosz vajdái Kaproncán (ZsO I. 180. sz.), Losonci László szörényi báné, Ilsvai Leusták udvarmesteré és Perényi Miklós pohárnokmesteré Gornecen (ZsO I. 184., 186–187. sz.), a Garai testvérek közül valamelyik Váradon (ZsO I. 217. sz.) —, de ilyen „sűrűségben” csak Diósgyőrött mutathatók ki.

51 A kancellárnál lévő nagypécset 1387. IX. 24-én már Diósgyőrben van (ZsO I. 227. sz.), ugyanígy IX. 25-én (DL 8829.).

52 C. Tóth N.: Lackfi István i. m. 89–90.

53 1387. IX. 24. (ZsO I. 227. sz.).

54 1387. X. 6. (ZsO I. 240. sz., relatio), X. 11. (DF 262 752.), X. 12. (A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő I–XII*. Szerk. Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső, Kammerer Ernő, Dőry Ferenc és Lukcsics Pál. Budapest 1871–1931. [a továbbiakban: Zichy] IV. 336.).

55 1387. X. 12. (Zichy IV. 336., relatio), az azonosításra lásd Arch. 1301–1457. I. 49.

56 1387. IX. 25. (DL 7311.), IX. 29. (ZsO I. 236. sz.), X. 6. (DL 107 685.).

57 1387. X. 6. (ZsO I. 240. sz.).

58 Engel Pál: Középkori magyar genealógia. In: Magyar középkori adattár. CD-ROM. (Arcanum Digitéka) Budapest 2001. Perényi 3. tábla: rihnoi ág.

59 1387. X. 11. (DF 262 752.).

60 1387. X. 14. (Hazai okmánytár. *Codex diplomaticus patrius I–VIII*. Kiadják Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Paur Iván, Ráth Károly és Véghely Dezső. Győr–Budapest 1865–1891. [a továbbiakban: HO] VII. 423.).

adatok segítségével, Bebek Imre országbíró, Cudar⁶¹ János váradi és Péter váci püspökök, Bebek György királynéi és Zámbó Miklós királyi tárnokmesterek, Kaplai⁶² János volt orosz vajda, Losonci⁶³ István szőrényi bán, Kazai⁶⁴ Kakas (fia) László és Pásztói⁶⁵ Domokos fia, János mesterek, végül Bácsi⁶⁶ János egri prépost (mint ügyvéd) feltűnését, ha nem is egyszerűen,⁶⁷ de igazolni lehet.⁶⁸

A tanácskozások témáiról nem maradtak információink, de a későbbi fejleményekből ítélve azok egyik tárgya a megváltozott uralmi helyzet rendezése lehetett: mint arról már szó esett, Máriának mint királynőnek már nem, mint királynénak pedig még nem volt udvara, ezért egyfelől az utóbbit létre kellett hozni, másfelől, mivel a különböző királyi bevételek 1387. március 31-től Zsigmondhoz, illetve kincstartójához folytak be, a királynénak jövedelmeket kellett biztosítani⁶⁹ (és talán Máriát is — aki, ne feledjük, még mindig csak 17 éves volt — fel kellett készíteni az új berendezésre). A két kérdésben felemás döntés született: úgy tűnik, hogy a királynéi udvartartás létrehozását ugyan elhatározták, de

61 Az azonosításra lásd Arch. 1301–1457. I. 76.

62 Az azonosításra lásd Arch. 1301–1457. I. 35.

63 Az azonosításra lásd Arch. 1301–1457. I. 32.

64 Az azonosításra lásd Arch. 1301–1457. II. 120., és *Engel P.: Genealógia, Rátót* nem 5. tábla: Kakas (kazai).

65 Az azonosításra lásd Arch. 1301–1457. II. 187.

66 Az azonosításra lásd *C. Tóth Norbert: A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387–1437.* (Subsidia ad historiam mediæ aevi Hungariæ inquirendam 4.) Budapest 2013. 33.

67 A problémát az okozza, hogy a szóban forgó, Bebek Imre országbíró (ítélőmestere) által 1387. X. 15-én (Mihály-nap nyolcadának 10. napján) kibocsátott oklevelében csak arról írt, hogy az országbíró a királlyal és a felsoroltakkal, mint bírótársaival ítélkezett Mihály-nap nyolcadán, ahol János egri prépost felmutatta Lackfi István nádor 1387. VIII. 7-i oklevelét, de sem a helyet, sem pedig a pontos időpontot nem tartották szükségesnek lejegyezni. Az oklevélnek erre az időszakra történő datálását támogatja a bírótársak között feltűnő Kanizsai János egri püspök, Cudar Péter és György neve is.

68 ZsO I. 259. sz.

69 Vö. Mária királyné 1388. III. 11-i és 29-i elismervényeivel (Zichy IV. 353.), Zsigmond király 1388. IV. 13-i parancsával (uo. 354.), valamint Kusalyi Jakcs András kincstartó szintén e napi levelével, amelyben a király által a királyné konyhájára kiutalt összegről van szó (uo. XII. 49.).

ekkor még nem jelölték ki a méltóságviselőket. Bebek György királynéi tárnokmesterként való szereplése nem bizonyítja a méltóságok betöltését, mivel ő már Mária anyja — Lajos király felesége —, Erzsébet királyné idején is, 1359-től viselte a tisztségét.⁷⁰ Nem egészen ugyanez a helyzet Kanizsai János egri püspökkel, majd esztergomi érsekkel, aki 1387 nyaratól viselte a királynéi kancellár címet is.⁷¹ Ennek elnyerésében minden bizonnyal közrejátszott, hogy Himházi Benedek veszprémi püspök — e főpapi méltóság viselői az Árpád-kor óta hagyományosan betöltötték a királynéi kancellárságot⁷² — valamikor 1387. július 6. után elhunyt.⁷³ Az udvara ellátására szolgáló jövedelmeket viszont birtokok formájában már ekkor megkapta a királyné. Kérdés persze, hogy melyeket. Míg az Árpád-házi királyok feleségei és udvartartásuk részére kiutalt birtokokat a korábbi kutatás már összegyűjtötte és rendszerezte,⁷⁴ addig a Károly és Lajos királyok hitveseinek átadott birtokok, jövedelmek tárgyában már korántsem állunk ilyen jól.⁷⁵ Annyi kijelenthetőnek látszik, hogy az Árpád-kor utolsó évtizedeitől Lajos király haláláig az óbudai, a segesdi és csepel-(nagy) szigeti uradalmak, valamint Verőce megye (azaz a verőcei uradalom) ispánsága a mindenkori királynék kezében volt.⁷⁶

70 Arch. 1301–1457. I. 55.

71 Zsigmond király 1387. VIII. 22-i privilégiuma (DL 7248.).

72 A királynéi kancellárookra és kancelláriára Erzsébet királynéval (†1387) bezárólag lásd *Gárdonyi Albert: A magyar királyné udvari kancelláriája az Anjouk alatt.* Turul 33. (1915) 64–84.

73 Az adatokat lásd a Függelékben.

74 *Zsoldos A.: Árpádok és asszonyaik* i. m. 30–62.

75 Károly feleségének, Erzsébet királynénak az életéről és udvaráról Szende László írt kiadatlan doktori értekezésében (*Szende László: Piast Erzsébet és udvara* [1320–1380]. Budapest 2007. 93–105., 149–158.).

76 *Zsoldos Attila Engel Pálra* hivatkozva közöl egy listát az uradalmakról, amelyek 1382-ben Erzsébet királyné kezében voltak fel, ezek a következők: becsei, gimesi-apponyi, modori, munkácsi, óbudai, óvári, pataki, segesdi, semptei-vöröskői, szegedi, szendrői, szöllősi és verőcei (*Zsoldos A.: Árpádok és asszonyaik* i. m. 180.). Közzülük a becseiről, modoriról, óváriról és szegediről nem tudunk semmit, a gimesit még 1386-ban a Forgáchok kapták (Arch. 1301–1457. I. 317.), a semptei-vöröskői 1387-ben már biztosan nem királynéi (uo. 462.), a szendrői uradalmat pedig valamikor 1387 és 1392 között Bebek Ferenc és László kapta meg (Arch. 1301–1457. I. 425.).

Az 1387 őszen tartott diósgyőri tanácskozásokon — forrásaink tanúsága szerint — Mária megkapta a diósgyőri várat⁷⁷ és uradalmát⁷⁸ (így Miskolc⁷⁹ mezővárost, Csaba,⁸⁰ Mohi és mindkét Zsolca falvakat,⁸¹ illetve Szikszó mezővárost⁸²), a várral együtt járó ispáni tisztelet pedig Perényi István fia, Péter nyerte el.⁸³ Szintén ekkor kapta meg Mária a munkácsi várat⁸⁴ és uradalmát; ennek részei azonban főleg eladományozásukkor kerülnek elő: így Ignech, Csomonya és Zernye birtokok 1387-ben,⁸⁵ Zapszony és Som

77 Vö. Arch. 1301–1457. I. 119., 302. — A királyné 1388. III. 11-i levelében Perényi Péter mint „castellanus noster de Dyosgeur” szerepel (Zichy IV. 353.).

78 Az uradalomra lásd *Draskóczy István*: Miskolc birtoktörténete a középkorban. In: Miskolc története I. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. Tóth Péter közreműködésével Kubinyi András. Miskolc 1996. 136–137.

79 Mária királyné 1390. VI. 11-i oklevelében: „terras possessionis nostre Myskolch appellate” (ZsO I. 1551. sz.), vö. *Draskóczy I.*: Miskolc birtoktörténete i. m. 117–118.

80 Mária királyné 1392. V. 1-jei parancsa diósgyőri várnagyaihoz és azok csabai offiálisaihoz (ZsO I. 2495. sz.).

81 Mária királyné 1392. III. 22-i oklevelében: „in villis nostris Mohy et utraque Solcha” (DL 7776., ZsO I. 2444. sz.).

82 Mária királyné 1391. XII. 24-i oklevelében: „civitatem nostram Zykzow appellatam, civibus seu hospitibus eiusdem civitatis nostre” (DL 7732., ZsO I. 2314. sz.), 1392. VI. 15.: „in civitate nostra Zykzo, officialibus nostris in prefata civitate nostra Zykzo” (DL 7795., ZsO I. 2537. sz.) és 1393. V. 30.: „cives seu hospites nostri de Zykzow” (DL 7732., ZsO I. 2961. sz.). Az uradalomhoz tartozására lásd *Draskóczy I.*: Miskolc birtoktörténete i. m. 137.

83 Kaplai János 1387 nyarán, Perényi Péter pedig december elejétől szerepel diósgyőri várnagyként (az adatokat lásd a Függelékben), Perényi maga is jelen volt a diósgyőri tanácskozásokon (1387. IX. 24.: ZsO I. 227. sz.).

84 Vö. Arch. 1301–1457. I. 110., 369–370. — A királyné 1387. XII. 6-án már a Munkács várához (ad castrum nostrum Munkach appellatum) tartozó birtokokat adományozott (DL 71 897., ZsO I. 333. sz.), Mária királyné 1391. II. 12-i oklevelében: „castellanum et vicecastellanum nostros in castro Mwnkach predicto constitutos” (DF 209 515.), 1392. X. 5-i oklevelében: „castellanus et vicecastellanus nostris in dicto castro constitutis ac aliis officialibus in prefatis villis existentibus” (DF 209 514.).

85 1387. XII. 6.: quasdam possessiones nostras reginales Ignech, Chomonya et Zernye vocatas in comitatu de Bereg sitas ad castrum nostrum Munkach appellatum spectantes — DL 71 897. (ZsO I. 333. sz.).

birtokok 1388-ban,⁸⁶ Dercen falu 1389-ben,⁸⁷ Kovászó és Vári birtokok 1390-ben,⁸⁸ míg Bereg és Almás birtokok 1393-ban;⁸⁹ rajtuk kívül Iványi, Rákos, Kajdanó és Oroszfalu egy határjárás kapcsán 1391/1392-ben,⁹⁰ Pusztabénye föld (*terra*) pedig 1390-ben egy pereskedés kapcsán bukkan fel.⁹¹ A várral együtt, ha nem is azonnal, szintén megkapta a megyésispán kinevezésének jogát: a Kusalyi testvéreket 1387 decemberében Bebek Imre országbíró váltotta.⁹² Ennek kapcsán azonban érdemes itt is felhívunk a figyelmet arra, hogy a Mária által kinevezett tisztségviselők személye — a korábbi szokásoknak is megfelelően — biztosan nem volt ellenére Zsigmond királynak.⁹³ Valószínűleg ugyanitt, Diósgyőrben adta át a király Máriának — mintegy négy évre — a

86 „possessiones suas (ti. regias – kiegészítés tőlem, C. T. N.) et nostras duas, Sabzol et Soom vocatas in comitatu de Beregh existentes cum tributo in eadem villa Soom exigi consueto ad castrum nostrum Munkach nunccupatum ab antiquo pertinentes, ab eodem castro nostro separans et sequestrantes” — DF 212 731. (ZsO I. 388. sz.), ugyanezen a napon Zsigmond király is nekik adományozta azt, ebben „ad castrum nostrum regalem” áll (uo., ZsO I. 387. sz.).

87 1389. XII. 1.: quendam villam nostram Derzen appellatam in pertinentiis castri Munkach vocati in comitatu de Bereg situati habitam et existentem, eximentes prius et sequestrantes eandem villam a iurisdictione et potestate ipsius castri — DL 7742. (ZsO I. 1272. sz.).

88 1390. V. 8.: quasdam possessiones nostras — A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára I–II. Szerk. Nagy Gyula. Budapest 1887–1889. (a továbbiakban: Sztáray) I. 490. (ZsO I. 1487. sz.).

89 1393. IV. 13.: possessiones nostras reginales — Sztáray I. 522. (ZsO I. 2895. sz.).

90 1391. II. 12.: „a parte possessionum nostrarum Iwany, Rakos, Kaydano et Orozfalu vocatarum ad castrum Mwnkach pertinentiarum” – DF 209 515. (Mária királyné oklevele), a határjárást lásd 1393. III. 19.: DF 209 514.

91 A pert a Borsovai család folytatta királyné ellenében (contra ipsam reginalem maiestatem) György-nap nyolcadán Pusztabénye föld ügyében (in facto cuiusdam particule terre Puzthabene vocate) a nádori jelenlét előtt (*C. Tóth Norbert*: A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei, I. közlemény 1387–1399. [Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár I. kötetéhez] A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve 47. [2005] [a továbbiakban: Lelesz] I. 264/85. sz.).

92 Az adatokat lásd a Függelékben.

93 Vö. az Árpád-kori előzményekkel, lásd *Zsoldos A.*: Árpádok és asszonyaik i. m. 93.

pataki,⁹⁴ a verőcei és — nagyon rövid időre — a vele együtt kezelt segesdi,⁹⁵ továbbá a csepeli vagy nagyszigeti⁹⁶ uradalmakat.⁹⁷ Hasonlóképpen ekkor vehette birtokba a királyné az Ugocsa megyei Szöllös mezővárost is.⁹⁸ I. Lajos uralkodása óta a Bihar megyei Adorján vár és tartozékai mindig a királynék birtokában voltak, s nem volt ez másként most sem. Igaz, az uradalom meglehetősen rövid időre, mintegy két évre került Mária kezelésébe: a királyné 1389. november 30-án — minden bizonnyal tartozásai fejében — kétezer aranyforintért elzálogosította a várat a hozzátartozó falvakkal és haszonvételekkel a kincstartóknak, Kusalyi Jakcs Györgynek, Istvánnak és Andrásnak.⁹⁹

94 A pataki uradalomra lásd Magyar Várostörténeti Atlasz 2. Sátoraljaújhely. Írta és összeállította: Tringli István. Budapest 2011. 10–11. és *Gulyás László Szabolcs*: Mezővárosi önkormányzat a középkori Hegyalján. Budapest 2017. 39–50., valamint a leleszi konvent 1389. XII. 25-i Mária királynéhoz szóló jelentését, amely szerint Bebek György királynéi tárnokmester levele értelmében a pataki bírót és esküdteket megidéztek Kisvárdai Domokos egy jobbágya ellenében a királyné jelenléte elé (Zichy IV. 414., ZsO I. 1293. sz.) és 1390. XI. 4.: „quoddam pratum [...] ad castrum nostrum Wyhelvara spectans [...], quare nobis castellano vel vicecastellano prefati castrum nunc et pro tempore constituto firmo damus reginali sub edicto” (ZsO I. 1729.). A pataki uradalmat Zsigmond mint királyi birtokot Perényi Miklósnak adta: először sikertelenül 1390. IX. 29-én (ZsO I. 1674. sz.), majd immáron sikeresen 1392. VII. 12-én (A Perényi család levéltára 1222–1526. Közzéteszi Tringli István. [A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 44.] Budapest 2008. [a továbbiakban: Perényi] 163. sz. [ZsO I. 2563. sz.]).

95 Az elzálogosítása előtt, Mária királyné 1389. II. 16-i, segesdi ispánjának és alispánjának küldött parancsában feltűnik két tartozéka, a Somogy megyei Barcs és Belcső (universi pauperes iobagiones nostri de Barch et de Bevice — DL 7483., ZsO I. 929. sz.). — A további tartozékait lásd a zálogosítólevélben: ZsO I. 1071. sz.

96 *Zsoldos Attila*: Pest megye az Árpád-korban. In: Pest Megye Monográfiája I/2. A honfoglalástól 1686-ig. Torma István közreműködésével szerk. Zsoldos Attila. Budapest 2001. 42–44., *Tringli István*: Pest megye a késő középkorban. In: uo. 81–83., 182–183.

97 Az adatokat lásd a Függelékben.

98 Mária királyné okleveleiben: „in civitate nostra Zeules vocata, cives et hospites nostri de eadem Zeules” — DL 70 676. (Perényi 152. sz. 1389. X. 25.), „cives et hospites nostri de Zelews” — DL 38 175. (1390. V. 24.), „in civitate nostra” — DL 70 678. (Perényi 158. sz., 1390. V. 24.). A város 1365. XII. 27-én még királyi birtok volt (Perényi 112. sz.), de 1370. VI. 25-én már Erzsébet királyné kezén tűnik fel (Perényi 122. sz.).

99 castrum nostrum reginale Adryan vocatum [...] cum villis et tributis ad dictum castrum spectantibus — DF 254 819., vö. Arch. 1301–1457. I. 265.

Az előbb felsorolt, akár hagyományosnak tekinthető királynéi birtokokon túl Mária szerte az országban kapott még birtokokat: így például Körös megyében Kapronca mezővárost,¹⁰⁰ Szatmár megyében Szatmár mezővárost,¹⁰¹ Trencsén megyében Illavát,¹⁰² Varasd megyében pedig Varasd mezővárost¹⁰³ találjuk a kezén. A Sáros megyei Hegyesd és az Abaúj megyei Garan (más néven Veresorrháza) birtokok a korábbi tulajdonos magszakadása révén kerültek Mária kezére, aki azokat 1390-ben Monoki Sándor mester Lajos királynak, Erzsébet királynénak, neki és végül Zsigmond királynak felmutatott hűséges szolgálataiért neki és testvéreinek adta.¹⁰⁴ Hasonlóképpen „járt” a Fejér megyei Csetény lakatlan birtok is, amely szintén háramlás révén jutott a királyné kezére, aki azután azt 1394-ben a veszprémvölgyi apácáknak adományozta.¹⁰⁵ Ugyanakkor néhány birtokról nem dönthető el, ténylegesen Mária

100 1391. IV. 21.: cives et hospites nostri de Kaproncha — DF 268 001.

101 1389. X. 25.: ad civitatem nostram Zathmariensem — DL 70 676. (Perényi 152. sz.). — A város a királynék, illetve tárnokmesterük joghatósága alá tartozott, vö. Mária királyné 1389. IV. 20-i (ZsO I. 989. sz.) és Zsigmond király 1406. I. 12-i oklevelével (Zichy V. 423., ZsO II. 4380. sz.), lásd még *Németh Péter*: A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig. (A nyíregyházi Jósza András Múzeum kiadványai 60.) Nyíregyháza 2008. 283.

102 1391. I. 13.: universorum civium et hospitum nostrorum de Leva, eosdem cives et hospites nostros de iamdicta Leva — DL 107 703.

103 1391. IV. 13.: possessionis seu civitatis nostre Warasd [...] in eadem civitatem nostram Warasd — DF 287 890. (ZsO I. 2177. sz., VIII. 10-i kelettel), 1391. VIII. 6.: cives et hospites nostros de Warasd — DF 287 889. (ZsO I. 2174. sz.).

104 quasdum duas possessiones Hegesd in Sarus necnon Garan alio nomine Weresorrohaza vocatas in Abawywariensi comitatibus existentes, que condam Gregorii filii Andree de eadem Hegesd, hominis sine heredum solatio masculini sexus ab hac luce decessi, prefuisse asseruntur et obhoc ad manus nostras devolute nostreque collationi pertinere dinoscuntur — DL 52 696. (ZsO I. 1706. sz.), az adományt 1392. VIII. 25-én átíratva az oklevelet Zsigmond királlyal, megerősítették vele (ZsO I. 2609. sz.).

105 1394. V. 22.: quandam possessionem Chethyn vocatam in comitatu Albensi habitam, nunc, ut dicitur, habitatoribus destitutam, que condam Nicolai filii Petri de eadem hominis absque heredum solatio decessi prefuisse et obhoc approbatissima regni nostri lege requirente manibus nostris devoluta fore asseritur — DL 8119. (ZsO I. 3452. sz.), Zsigmond király 1396. VI. 13-án megerősítette az adományt (ZsO I. 4440. sz.).

királyné tulajdonába került-e: a Zala megyei, csere útján kezére került Gelse, Lak és Sziget birtokokat 1388-ban a Kanizsaiaknak,¹⁰⁶ míg a Tolna megyei Ireg birtokot egy évvel később a Tamásiaknak¹⁰⁷ adományozta, de mindkét adományt már Zsigmond király is megtette jóval korábban.¹⁰⁸ Mindez azt jelentheti, hogy a fenti birtokok Máriának csak mint uralkodónak jutottak a kezére, és általa is történt eladományozásukra az ekkor még megfigyelhető párhuzamos oklevélkiadás miatt lehetett szükség.

Mindezekon túl volt még három olyan birtok is, egészen pontosan három vár és azok uradalmi, amelyeknek feltűnése Mária kezén meglehetősen szokatlan, és nem magyarázható a korábbi gyakorlattal. Az egyik a Zala megyei Tihany vára, amely egy 1390-es adat szerint Mária királyné tulajdonában volt,¹⁰⁹ valószínűleg szintén csak átmenetileg.¹¹⁰ Még az is elképzelhető, hogy az oklevélben szereplő „a mi várunk” megjelölés ezúttal nem specifikusan királynéit, hanem általánosabban királyi várat jelent, mindenesetre ez a vár meglehetősen zavaros birtokviszonyai¹¹¹ közepette még nem kelt különösebb feltűnést. A másik kettő már annál inkább: a királyné egy 1388. áprilisi levelében Simon szepesi alvárnagy(á) ról és (szepes)mindszenti népeiről esik szó,¹¹² ami alapján feltételezhető, hogy Szepes vára és ezzel együtt a megyésispánság a

106 1388. XI. 25.: possessiones nostras reginales — DL 7450. (ZsO I. 805. sz.).

107 1389. VII. 27.: quendam villam nostram reginalem — DL 90 932. (ZsO I. 1102. sz.).

108 A Kanizsaiak 1388. V. 7-én (ZsO I. 537. sz.), a Tamásiak pedig már 1387. XII. 1-jén (uo. 317. sz.) megkapták Zsigmond királytól.

109 Mária királyné 1390. II. 26-én a Zala megyei Vászoly birtokon lévő részén fekvő öt telket elválasztva azt a tihanyi várától (quendam portionem possessionarium nostram in possessione Wazol vocata habitam quinque sessiones seu curias integras in se, uti asserit, dumtaxat continentem in comitatu Zaladiensi sitam de castroque nostro Tyhon nuncupato prorsus sequestram et segregatam nostreque collationi de iure spectante) Gulácsi Péter fia, Kis Egyed udvari ifjának adományozta (DF 201 080., ZsO I. 1375. sz.).

110 Vö. Arch. 1301–1457. I. 444.

111 Vö. *Karlinszky Balázs*: Királyi vár – magánvár. A tihanyi vár a XIV. században. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 26. (2011) 29–31.

112 1388. IV. 22.: Symonem vicecastellanum castri Scepsiensis et populos nostros de Mendzenth — DF 272 380. (ZsO I. 513. sz.).

királyné kezén volt.¹¹³ E feltételezést némileg támogatja a források hallgatása is: Szepes megyének 1387 és 1395 között nem ismert az ispánja,¹¹⁴ a megyének pedig egyetlen oklevele maradt fenn a vonatkozó évkörből, amit egy bizonyos Antal mester szepesi alispán és várnagy, valamint a szolgabírák bocsátották ki 1388. január 13-án.¹¹⁵ (A jelentés hátlapján három pecsét található, az egyik talán Antal várnagyé, ennek pecsétmezejében egy M majuszkula van, amely amellet, hogy jelentheti tulajdonosának Szűz Mária iránti tiszteletét,¹¹⁶ éppenséggel jelezheti Mária királyné fennhatóságát is.) A kérdés további adatok előkerüléséig eldönthetetlen.

A harmadik — legalábbis számunkra — meglepő információkkal szolgáló oklevelet szintén Mária királyné adta ki: 1392. június 23-i levelével megtiltotta sárosi várnagyának vagy alvárnagyának, hogy a kissárosi, zsebefalvi és kajátai népeit és jobbágyait kiváltságai és ősi szokásai ellenére a sárosi várban házak építésére kényszerítsék, hanem várják meg férje megérkezését, aki majd eldönti a kérdést.¹¹⁷ (A vár és az ispáni tiszt e megyében is kéz a kézben járt.¹¹⁸) Szepeshez képest a helyzet annyiban egyszerűbb, hogy ez esetben fél tucat forrással gazdálkodhatunk. A megye élén 1389. augusztus 22-én biztosan Ilsvai Leusták¹¹⁹ királyi udvar/ajtonállómester állt, ám e dátum után egészen 1397-ig

113 Arch. 1301–1457. I. 430.

114 Arch. 1301–1457. I. 197. (Engel Pál feltételeken Ilsvai Leusták udvarmestert, majd nádort tette meg ispánnak, valószínűleg azért, mert Leusták egy ideig viselte a sárosi ispáni címet is).

115 DL 60 432.

116 A betűt ábrázoló pecsétekre lásd *Litauszki Zoltán*: Áprád- és késő középkori pecsétgyűriük a dél-alföldi régióban (Kutatások Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megyében). Szakdolgozat, kézirat. Szeged 2012. 36–37. és XVIII. tábla (<https://www.academia.edu/3992042> – a látogatás időpontja 2018. jan. 8.), a dolgozat ismeretét Péterfi Bencének köszönöm.

117 castellano vel vicecastellano nostro de Saros, [...] populi et iobagiones nostri de Kyssaros, de Sebefalwa et de Kayatha, [...] in dicto castro nostro — DF 228 515. (ZsO I. 2542. sz., zsebefalvi helyett selyefalvi/zsetkfalvi), vö. Arch. 1301–1457. I. 404.

118 Arch. 1301–1457. I. 170.

119 Figyelemre méltó, hogy Mária királyné egy 1390. VI. 15-i oklevelében Ilsvait „fidelis noster baro” címmel illette (DF 257 553., ZsO I. 1561. sz.).

nem ismert egyetlen ispán neve sem.¹²⁰ Ilsvai tisztségviselése 1393 szeptembere előtt biztosan véget ért, mivel az ekkor általa Abaúj és Sáros megyéknek tartott nádori közgyűlésén kibocsátott oklevelei intitulációjában e megyét nem tüntették fel.¹²¹ A váltást, úgy tűnik, pontosabban is behatárolhatjuk: Zsigmond király a Sáros várhoz tartozó Nagyhenning birtokot 1392. március 9-én adományozta el,¹²² három hónappal később, június 1-jén — a sárosi vártól egy napi járóföldre eső — Németfaluból¹²³ azonban már Mária királyné intézett parancsot Sáros megye hatóságához.¹²⁴ A következő adat a már ismertetett június 23-i parancsa sárosi várnagyához. Végül ismerjük még Zsigmond király 1394. november 2-i, Pásztói Jánoshoz szóló levelét, amelyben hivatkozott Sáros megyének Mária királyné parancsára elvégzett vizsgálatáról szóló

120 Arch. 1301–1457. I. 172. (DF 228 509., ZsO I. 1129. sz., Zsigmond király parancslevele az ispánhoz).

121 1393. IX. 12., 14., 19. (ZsO I. 3081., 3083., 3095. sz.) — Amikor Bebek Imre országbíró Bereg megye részére tartott közgyűlést, akkor az oklevelei intitulációjában feltüntették, hogy az adott megye ispánja is (*Neumann Tibor*: Bereg megye hatóságának oklevelei [1299–1526]. [Szabolcs-szatmár-beregi Szemle füzetek 3.] Nyíregyháza 2006. [a továbbiakban: Bereg] 106–109. sz.).

122 *quandam possessionem nostram regalem Naghenning nuncupapatam(!) in comitatu de Sarus situatam et ad castrum nostrum similiter Sarus appellatum iugiter et ab olim rite spectantem per nosque iam castro ab eodem prorsus demptam effective exemptam* — DL 64 681. (ZsO I. 2420. sz.).

123 A sok Németfalu/Németi település közül, mivel Mária királyné V. 1-jén még Diósgyőrben, VI. 9-én pedig Leibicen (Szepes megye) tartózkodott (Itineraria 44., a helységnévmutatóban Sáros megyei településként azonosítva) és ha a kassai utat használva a Branyiszközi-hágón keresztül a Poprád felé vezető úton ment Leibicre (*Engel Pál*: Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. Térinformatika: Kollányi László, Sallay Ágnes. CD-ROM Budapest 2001. pontkód: 1AJ62), akkor az Abaúj megyei Nagynémeti (ma Tornynosnémeti) tűnik a legvalószínűbb kelethelynek. — A királyné Leibicről Lublóba ment (VI. 15.), utazásának célja nem világos, de ha figyelembe vesszük, hogy I. Ulászló lengyel király V. 21-én Koło-ban, VI. 4-én Nowy Korczynban, VII. 1-jén pedig már újra északabbra, Lublinban tartózkodott (*Antoni Gasiórowski*: Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434. Warszawa 1972. 34.), akkor akár az is elképzelhető, hogy Mária találkozott a lengyel királlyal vagy még inkább annak feleségével, azaz testvérével, Hedvig királynéval.

124 *comiti vel vicecomiti et iudicibus nobilium comitatus de Saros* — DL 42 517. (ZsO I. 2531. sz.).

oklevelére.¹²⁵ A jól alakuló képet azonban némileg összezavarja Zsigmond király 1393. február 13-i oklevele, amellyel a Sáros királyi várhoz tartozó Osztrópatak birtokot adományozta el.¹²⁶ Mindezek alapján Sáros várát és uradalmát, illetve a megyésispán kinevezési jogát az 1392 és 1395 közötti időszakban feltételesen Mária királynéhoz köthetjük.

Ez utóbbi három és a fentebb részletezett birtokok között még egy jelentős különbség megfigyelhető: amíg az utóbbi helyeken Mária királyné „országjárásai” során talán sohasem, addig az előbbi helyeken¹²⁷ sokszor időzött: Diósgyőrben a legtöbbször,¹²⁸ amelyet sorban a Csepel-sziget és az ottani falvak, Szentmárton és Tököl követnek,¹²⁹ majd Verőce¹³⁰ és Szikszó,¹³¹ végül pedig Szöllös,¹³² Patak¹³³ és Kapronca¹³⁴ mezővárosok. Munkácsi keltezését ugyan nem ismerjük, de az uradalom falvaiban, Ignécen és Váriban járt,¹³⁵ így feltételezhetően a várba is legalább egy alkalommal eljutott. Egyszer-egyszer megfordult Németi (és Szatmár) mezővárosokban,¹³⁶ valamint az akkor már elzálogosított segesi uradalom területén is.¹³⁷

125 DF 228 521. (ZsO I. 3688. sz.).

126 *possessionem nostram Ostropatak vocatam in comitatu de Sarus habitam et ad castrum nostrum Sarus vocatum spectantem sequestrantemque et exemptam* — DF 212 259. (Lelesz III. 32/46. sz.).

127 Budát, illetve Óbudát és Visegrádot most nem vettem figyelembe, ezekre is összefoglalóan lásd *C. Tóth N.*: Királynőből királyné i. m. 69.

128 Az adatokat lásd Itineraria 50. (helységnévmutató), mellette még Várkonyban (1392. VII.) és Mohi faluban (1393. V.) mutatható ki (uo.).

129 Csepel: 1388. VIII., 1389. VIII., 1390. VI. és 1391. X., Szentmárton: 1388. IX., 1389. II., 1391. X., Tököl: 1392. X. (Itineraria 50., 52–53., helységnévmutató).

130 1391. IV. 21–V. 7., 1394. II. 7., [1394. XII.–]1395. I. 7–25. (Itineraria 43., 45.).

131 1389. III. 30., 1390. X. 25., 1393. V. 21. (Itineraria 40., 42., 45.).

132 1389. X. 16. (Itineraria 41., az 53. oldalon helytelenül a Zemplén megyei Szőlőskével azonosítva), XI. 1. k. (Perényi 158. sz.).

133 1390. XI. 4–6. (Itineraria 42.).

134 1387. VIII. 7. (ZsO I. 180. sz.), 1395. II. 14. (Itineraria 46.).

135 1389. X. 8. és XI. 8 (Itineraria 41.).

136 1389. X. 23., 25–29. (Itineraria 41.).

137 Csehi: 1391. III. 17., Lábad: III. 18., Segesd: 1391. III. 21–28., Zákány: IV. 6. (Itineraria 42–43.), ekkor Verőcére ment.

Összefoglalásul tehát elmondható, hogy Mária megkapta az őt mint királynét illető birtokokat, amelyek között voltak a „régí” és az újonnan királynéi kezelésbe adott javak is. A királynénak a diósgyőri tanácskozások eredménye valószínűleg nem volt ellenére: ennek halvány bizonyítékai lehetnek akár a Zsigmond király okleveleiben Mária neve mellett feltűnő, fentebb már említett *amantissima* és *peramanda* jelzők. Az átadott birtokok jövedelméből a királyné immáron nyugodtan működtethette (volna) az udvartartását és fizethette (volna) tisztségviselőit, a bevételek azonban, érthető módon, csak a következő évtől álltak rendelkezésére.¹³⁸ Talán ez magyarázza azt — hacsak nem a forrásaink hallgatása csal meg minket —, hogy miért nem ekkor, hanem jó fél évvel később neveztek csak ki a királynéi méltóságviselőket.

Ám mielőtt erre sor került volna, az új helyzetnek megfelelően Mária az eddigi, kiszabadulása óta használt (titkos)pecsétjét lecserélte és új pecsétet vésetett.¹³⁹ A cserére azonban nem Diósgyőrben, hanem már budai tartózkodása idején került sor: 1387. december 6-án még biztosan a „régí” pecséttel volt megerősítve a királyné adománylevele,¹⁴⁰ sőt, úgy tűnik, hogy az 1388. január 11-i adományt — mivel annak megerősítési záradéka nem jelezte, hogy a pecsét „új” lenne — szintén ezzel a pecsételték meg.¹⁴¹ Hat nap múlva ellenben, egy fél évvel korábbi adománylevele átírásakor, a pecsételési záradék szerint az oklevelet már az új — később „titkos”-nak nevezett¹⁴² — pecsétjével (*novi sigilli nostri*) erősítette meg.¹⁴³ Szerencsénkre az átíró oklevélben ennél többet is elárult nekünk a kancellária írnoka: e szerint a korábbi, a tengermellék-

138 Úgy gondolom, nem igényel külön bizonyítást az, hogy a folyó évi jövedelmek még a királyi kincstárt gyarapították, minden bizonnyal ezért kellett kiutalni különböző összegeket Zsigmond királynak a hetedadából Mária királyné számára. 139 Ezt már a korábbi kutatás is észrevételezte, lásd *Kumorovitz L. B.*: Egyszerű- és titkospecsét i. m. 103–104.

140 DL 71 897. (ZsO I. 333. sz.).

141 DF 212 731. (ZsO I. 388. sz.).

142 1391. XII. 11.: secreti sigilli nostri — DL 7666. (ZsO I. 2298. sz.).

143 DL 87 576. (ZsO I. 400. sz.), DL 7355.

ről történt szerencsés szabadulása után vésetett pecsétnyomóját a királyné rendeletére Budán összetörték.¹⁴⁴ Az új pecsét, amelyet immár haláláig használt a királyné,¹⁴⁵ sokkal díszesebb és 1 cm-rel nagyobb lett (33 mm), mint az előző, a körirata a következő: + S(i-gillum) MARIE REGINE HUNGARIE ETC. A pecsétmező nyolcszögű keretében jobbra dőlő pajzs, benne a magyar–Anjou címer; a pajzson koronás sisak sisaktakaróval, a sisakdísz a csőrében patkót tartó strucc.¹⁴⁶ A titkospecsét elkészítése után fél évvel, Mária királyné 1388. június 18-i oklevelének hátoldalán felbukkan egy másik, sokkal nagyobb, kb. 110 mm-es pecsét lenyomata.¹⁴⁷ Ez kétségkívül Mária királyné nagypecsétjével azonos, jölle-

144 A szöveg több változatban is fennmaradt, lásd 1388. I. 17.: „quadam litteras nostras patentes sub priori sigillo nostro ilico post felicem liberationem nostram sculpto et tempore imminenti ex nostro edicto et decreto permactato” (DL 7355., 87 576.), 1388. II. 22.: „litteras nostras patentes sub sigillo nostro rotundo mediocri(!) ilico post felicem liberationem nostram cis partes maritimas sculpto et demum novissime ex nostro edicto hic permactato” (DL 7309., Buda), 1388. VI. 22.: „unam scilicet nostram patentem sub priori minori sigillo nostro ilico post liberationem nostram cis partes maritimas sculpto et demum novissime ex nostro edicto(!) hic Bude permactato” (DF 254 817.). — Ezt az új pecsétet az azzal megerősített oklevél átírásakor „kerek titkospecsét”-nek is nevezték: „sub minori sigillo nostro rotundo secreto” (1388. XI. 30.: DL 87 586.), „moderno sigillo nostro secreto et rotundo” (1389. VIII. 12.: DL 7552.).

145 Lásd az 1395. II. 14-i oklevelet (DL 78 142., Zichy IV. 586.).

146 *Bándi Zs.*: Anjou pecsétkatalógus i. m. 175., 29. sz. (a felirata: S MARIE REGINE HUNGARIE ETC.), *Kumorovitz L. B.*: Egyszerű- és titkospecsét i. m. 104. A pecsét képét lásd *Pray, G.*: Syntagma i. m. XI. tábla 8. sz., valamint a DL 77 973., 58 676., 69 267., 58 685–58 686. okleveleken, a további példányok felsorolását lásd [*Csánki Dezső.*] A Magyar Királyi Országos Levéltár diplomatikai osztályában őrzött pecsétek mutatója. Budapest 1889. 21. — A pecsétkép meglehetősen hasonlóságot mutat I. Lajos király 2. titkospecsétjével (képét lásd *Marosi E.*: 14. századi pecsétek i. m. 147. 42. és 19. tábla 42.), amely viszont nagyban egyezik — amint már *Kumorovitz L. Bernát* is észrevételezte (*Kumorovitz L. B.*: Egyszerű- és titkospecsét i. m. 102., 104.) — Lajos király 1345-től vert garasának hátoldali képével (*Tóth Csaba*: Pénzverés és pénzforgalom az Anjou-kori Magyarországon. Doktori disszertáció. Budapest 2002. 68–69.). A garas képét lásd *Bertényi Iván*: A magyarországi Anjouk főbb címerváltozatai. In: Károly Róbert és Székesfehérvár. Szerk. Kerny Terézia és Smohay András. (Magyar királyok és Székesfehérvár II. – A Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum kiadványai 6.) Székesfehérvár 2011. 52.

147 DL 100 227. — Hozzávetőleg ugyanekkora a pecsét átmérője egy 1388. VII. 9-i oklevelén is (DL 100 231.).

het az oklevelekben ezt nem jelezték. Kérdés már csak az, hogy ez a nagypecsét megegyezik-e az 1382 és 1386 között használttal? A kérdésre a válaszunk egyértelműen: nem. Mária királynő koronázása után használt kettős-, illetve felségi pecsétjének nagysága ugyanis kb. 95 mm, az előoldal kétsoros körirata kiegészítve a következő: + MARIA DEI GRACIA HUNGARIE DALMACIE CROACIE RAME SERVIE GALLICIE LODOMERIE COMANIE BULGARIEQUE REGINA PRINCEPS SALLERNITANA ET HONORIS AC MONTIS SANCTI ANGELI DOMINA, a hátoldalé pedig: + ALIUD PAR SIGILLI DOMINE MARIE DEI GRACIA REGINE HUNGARIE ET ALIORUM REGNORUM IN ALIO PARI EXPRESSORUM. A pecsét előoldali mezejében a királynő trónon ülő alakja koronázási díszben látható, az „ülőfülke” alsó és oldalsó élei egyenesek, a teteje félköríves, tetején kereszttel; jobb kezében lilomos jogart, a mellkasánál lévő bal kezében keresztes országalmát tart, fején nyitott lilomos korona, mellette a jobb oldali címerpajzsban a magyar-Anjou címer, a bal oldalon kettőskereszt. A hátoldalán négyes karéjban elhelyezett címerpajzsban kettőskereszt, a pajzsból Szent László király alakja nő ki, jobb kezében bárdal, bal kezében keresztes országalmával, a pajzs két oldalán egy-egy csőrében patkót tartó strucc, a pajzs alatt oroszlán, a karéjok hajlataiban fent egy-egy angyal, lent egy-egy sárkány látható.¹⁴⁸

A most felfedezett¹⁴⁹ nagy-, illetve kettőspecsét jól láthatóan nagyobb (kb. 110 mm), méretben megelőzi Zsigmond király első

148 Marosi E.: 14. századi pecsétek i. m. 150. és 21. tábla 55. (94 mm), Bándi Zs.: Anjou pecsétkatalógus i. m. 174., 25–26. sz. (97 mm), a képét lásd Rácz Gy.–Marosi E.: Mária királynő pecsétje i. m. 60. (P4; 97 mm), csak az előoldal képét lásd Sigilla regum i. m. 66., 31. sz. (95 mm), végül legújabban, a pecsét elemzésével lásd Marosi Ernő: A magyar Anjouk és Zsigmond király felségpecsétjei. *Ars Hungarica* 41. (2015) 151–154. — A hátoldalán lévő Szent László alak szerepére lásd Bertényi Iván: Szent László kultuszának Anjou-kori történetéhez. *Századok* 130. (1996) 985–989. (különösen 986–987.).

149 Vö. az eddig idézett irodalommal. — Az új pecsétet ismerte és 1384-es datálással leközölte Pray, G.: *Syntagma* i. m. 59–60. és XIII. tábla 1. sz. (a tényre Kurecskó Mihály hívta fel a figyelmemet, amit ezúton is köszönök neki).

felső pecsétjét (105 mm) is.¹⁵⁰ Az előoldal két soros körirata kiegészítve:¹⁵¹ + MARIA DEI GRACIA HUNGARIE DALMACIE CROACIE RAME SERVIE GALICIE LODOMERIE COMANIE BULGARIEQUE REGINA PRINCEPS SALLERNITANA ET HONORIS MONTIS SANCTI ANGELI DOMINA,¹⁵² a hátoldalé pedig: + S(igillum) SECUNDUM MARIE DEI GRACIA REGINA HUNGARIE ET ALIORUM REGNORUM IN ALIO PARI SIGILLI EXPRESSORUM.¹⁵³ A pecsét előoldali mezejében a királyné trónon ülő alakja koronázási díszben látható, az „ülőfülke” alsó és oldalsó élei egyenesek, a teteje – eltérően a korábitól – számárhátíves csúcán lilommal, a jobb kezében – a korábbihoz képest vékonyabb – lilomos jogart, a kinyújtott, az „ülőfülke”-ből kinyúló bal kezében keresztes országalmát tart, fején lilomos nyitott korona, dúsabban, könyékig érő leomló hajjal, mellette a jobb oldali címerpajzsban (magyar–Anjou)¹⁵⁴ címer, a bal oldalon strucc (talán csőrében patkóval) látható. A hátoldalán négyes karéjban elhelyezett címerpajzsban kettőskereszt, a pajzsból Szent László alakja nő ki, jobb kezében bárdal, bal kezében keresztes országalmával, a pajzs két oldalán egy-egy csőrében patkót tartó strucc; a karéjok közötti díszítés megegyezik a Zsigmond pecsétjén láthatóval.¹⁵⁵

150 Bodor Imre: Uralkodói pecsétek. In: *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437*. II. Katalógus. Szerk. Beke László, Marosi Ernő, Wehli Tünde. Budapest 1987. 18. (Zs.4.), a képét lásd *Wehli Tünde*: Luxemburgi Zsigmond első magyar királyi felségpecsétje. In: *Sigismundus rex et imperator* i. m. 180–181.

151 A pecsét köriratát Pray, G.: *Syntagma* i. m. XIII. tábla 1. sz., illetve a rekonstruált pecsétkép alapján közlöm.

152 A következő maradt meg belőle: MARIA DEI GRACIA HUNGARIE DALMA[... ..] BULGARIE/QUE REGINA PRINCEPS SALLERNI[... ..] MONTIS [... ..] LI DOMINA.

153 A következő maradt meg belőle: S SECUNDU[... ..] REGINA [... ..] ALIO PARI (sic) SIGILLI EXPRESSORUM.

154 A megmaradt pecsétmaradványokból ez nem derül ki, de Praynál itt ez szerepel (vö. Pray, G.: *Syntagma* i. m. XIII. tábla 1. sz.).

155 A pecsét ép példánya nem ismert, de három privilégiumon függő — szerencsés módon fennmaradt — töredékből nagyrészt rekonstruálható volt a pecsét mindkét oldala; a pecsét közepe a DL 7659., a jobb oldali része a DL 7427., míg a bal oldali darabja a DL 65 807. számú oklevelek révén. — A darabokból Buzás Gergely által összeállított pecsét képét lásd a 282. oldalon.

Az új pecséten, amint a leírásból is kitűnik, jó néhány kisebb-nagyobb változtatás történt: egyfelől némileg közelítették a formavilágát Zsigmond király kettőspecsétjéhez, másfelől néhány szó cseréjével megváltoztatták és hasonlatossá tették Zsigmondéhoz a hátlapi köriratot is: kezdete az *aliud par sigilli domine Marie* helyett *sigillum secundum Marie*, míg a vége *in alio pari expressorum* helyett *in alio parii sigilli expressorum* lett. Mindezeket túl további két, elsőre nem feltétlenül észrevehető, de Mária helyzetének a szimbólumok világán keresztül is jól látható változását ábrázolták a pecsét előoldalán. Az egyik, kisebb jelentőségű változtatás az országalma elhelyezkedését érintette: az új pecséten, noha maradt a bal kezében, Mária már nem a mellkasánál tartja azt, hanem előre (oldalt) kinyújtott kezében. A másik, nagyobb horderejű változás a királyné mellett balról lévő címerpajzsot érintette: a korábbi pecséten ebben — csakúgy mint apja, Lajos második és férje, Zsigmond király pecsétjein¹⁵⁶ — az ország címere, a kettőskereszt¹⁵⁷ látható. Ezzel szemben az új pecséten e pajzsmezőben egy strucc található. A strucc(fejek) először Anjou I. Károly király pénzén (1320 és 1330 között) tűnnek fel, maga a madár Lajos király gyűrűs- és titkospecsétjein, pajzs nélküli pecsétmezőben, illetve címereken sisakdíszként bukkan fel. De hasonlóképpen megtalálhatók Erzsébet ifjabb királyné és Mária királynő pecsétjein is, ennek ellenére a strucc (csőrében patkóval) megjelenésének oka magyarországi pénzek, címereken és pecséteken máig nincsen megnyugtatóan feltárva.¹⁵⁸ Annyi azonban kétségtelenül állítható,

156 Vö. Marosi E.: 14. századi pecsétek i. m. 146., 18. tábla 39. sz., 151. 21. tábla 58. sz., Uő: A magyar Anjouk és Zsigmond i. m. 153.

157 Kumorovitz L. Bernát: A magyar címer kettőskeresztje. Turul 55. (1941) 55., Bertényi Iván: Magyar címertan. Budapest 2003. 69–70. — Eredményeiket módosítva, a kettőskereszt megjelenésének időpontjára lásd Körmendi Tamás: A magyar királyok kettőskereszt címerének kialakulása. Turul 84. (2011) 73–83. (különösen 82–83.), valamint Takács Imre: Címerek az Árpád-háziak pecsétjein. Turul 84. (2011) 84–91.

158 György Rácz: L'araldica dell'età angioina. In: L'Ungheria angioina. A cura di Enikő Csukovits. (Bibliotheca Academiae Hungariae, Roma. Studia 3.) Roma 2013. 291–292.

hogy a strucc a magyar Anjou-dinasztia címerének egyik kiemelt alakja volt,¹⁵⁹ de — s most szempontunkból ez a fontosabb — nem vált (az Anjou liliomokkal együtt) a Magyar Királyság országcímerének részévé.¹⁶⁰ Az Anjou családi címer egy fontos részletének megjelenése az országcímer helyén igen beszédes jele annak, hogy immáron Mária nem az ország királynője, hanem Zsigmond magyar király felesége, azaz királyné (kiemelés tőlem – C. T. N.). Az 1388 első félévében vésett második felségpecsét valójában tehát Mária királynéi kettőspecsétje volt, amelynek használata mindössze három és fél évre korlátozódott: 1388 júniusától 1392 szeptemberéig a királyné 18 darab oklevelén lehet kimutatni. Ezek döntő többsége — 15 darab — kettős függőpecséttel ellátott méltóságsoros privilégium,¹⁶¹ 1 darab pedig méltóságsor nélküli, de a *datum per manus* formulát és római keltezt tartalmazó függőpecsétes privilégium.¹⁶² A nem függőpecséttel, hanem a hátlapján rányomott felségpecséttel ellátott oklevelek a Vas megyei Dobra vára és Szécsi Miklós fiai ügyében keltek és Zsigmond király korábbi intézkedéseit erősítették meg.¹⁶³

A két elem együttes változása, azaz a kézzel előrenyújtott országalma — amely mozdulat ábrázolását akár úgy is értelmezhetjük, hogy Mária átadja az ország feletti uralmat Zsigmondnak —, továbbá a kettőskereszt mint országcímer eltűnése az előoldali címerpajzsból egyértelműen a királynő tényleges uralkodásának a végét jelentette. Ezek fényében pedig a Turóci János krónikájában

159 Uo. 298.

160 Uo. 318.

161 Az adataikat lásd a Függelékben.

162 *presentes concessimus [...] sigilli nostri autentici dupplicis munimine roboratas, datum per manus [...] Iohannis archiepsicopi ecclesie Strigoniensis locique eiusdem comitis perpetue ac aule ipsius regie et nostre maiestatum eximii cancellarii, [...] anno Domini M^{mo} CCC^{mo} nonagesimo primo tertio Kalendas mensis Maii — DF 282 981. Az oklevél 1945-ben elpusztult (Bánda Zsuzsanna: Csehszlovákiai levéltári anyagról készült mikrofilmek 1973. január 1-én: Repertórium. Budapest 1974. [Levéltári leltárak 62.] I. 17.), a fényképen csak a függőpecsét selyemzsinórja látszik.*

163 1388. VI. 18., Visegrád: ZsO I. 607. sz. (DL 100 227.), 1388. VII. 9., Zólyom: ZsO I. 641. sz. (DL 100 231.).

szereplő, a kancelláriai jegyző által konstruált és Mária királynő szájába adott beszéd, amelyet Zsigmond koronázásán mondatott el vele az „ország” jelenlétében, közel sem tűnik annyira a valóságtól elrugaszkodottnak:

„Úgy gondolom, nem hullott ki még az emlékeitekből, hogy kedves emlékezetű atyám még életében, a ti hozzájárulásokkal milyen feltételek mellett kötött engem házassági szerződéssel ehhez a herceghez (s kezével rámutatott a mellette álló férfirra). Hiszem, hogy ami akkor tetszett nektek, az most is tetszik. Íme tehát jegyesemet királlyá teszem, s neki engedem át az ország fölötti rendelkezési jogot s egyszersmind a koronát is, legfőképpen azért, mert tekintettel vagyok arra, hogy nem szeretitek a női uralmat s nem is elég erős az — a tények tanúsága szerint — ilyen fékezhetetlen nép gyepelőinek irányítására.”¹⁶⁴

Természetesen felesleges bizonygatnunk, hogy a beszédet korántsem a valóság szülte, hiszen Mária ekkor éppen Novigrad várában sínylődött, bár érdemi mondanivalója mindenképpen megfelel az 1388 nyarára kialakult helyzetnek.¹⁶⁵ Mivel a nagypecsét használatba vétele szoros összefüggésben áll a királynéi méltóságviselők felbukkanásával, így ideje visszatérnünk rájuk.

Mária királyné 1388. március elején tette át székhelyét Diósgyőrbe és ott is maradt majdnem április végéig.¹⁶⁶ A jelek szerint idejét nemcsak pihenéssel töltötte: egyrészt érkezése után nyomban rendeznie kellett a diósgyőri várral kapcsolatos kérdéseket,

164 Thuróczy 235. (198.).

165 Érdemes itt idéznünk Mária királyné 1390. X. 25-i adománylevelét Monoki Sándor mester általánosságban említett hűséges szolgálatairól, amelyek „per ipsum sacro regio dyademati et per consequens primarie illustribus principibus condam domino Lodovico regi, patri et inclite domine Elizabeth regine, matri, nostris carissimis felicium recordationum usque felicem obitum eorum et tandem nostre maiestati demumque domino Sigismundo regi, nostro consorti predilecto *volente Domino celi regimene et solium dicti regni Hungarie feliciter adepto* (kiemelés tőlem – C. T. N.) in nonnullis nostris commissionibus locis et temporibus opportunis iuxta sue possibilitatis qualitatem pro nostri honoris incremento exhibitis et impensis animo nostro reginali mature recensentes” — DL 52 696. (ZsO I. 1706. sz.).

166 1388. III. 8–IV. 22. (Itineraria 39.).

mivel valamikor március közepe táján elhunyt az addigi várnagy, Perényi Péter, akinek a helyét fiaival töltötte be.¹⁶⁷ Másrészt ekkorra — bár lehet, hogy még Budán — megtörtént a királyné méltóságviselőinek hivatalba lépése is: április 22-én ugyanis a királyné oklevelének kancelláriai jegyzete szerint a parancsot Bebek László udvarmester továbbította az írnoknak.¹⁶⁸ (Figyelemre méltó, hogy Diósgyőrben tartózkodott a lovászmesteri méltóságban júniustól adatolható Oláh János március 11-én, míg a tisztségében csak egy év múlva felbukkanó allovászmestere, Tákosi Miklós e hónap végén, március 30-án.¹⁶⁹) Sajnos a következő időszakból meglehetősen kevés oklevél maradt fenn a királynétól,¹⁷⁰ de pontosan két hónap múlva képet alkothatunk a teljes bárói karról. 1388. június 22-i dátummal ismerjük ugyanis Mária királyné — kiszabadulása utáni — első méltóságsoros privilégiumát.¹⁷¹ Az oklevél híven követi a királyi privilégiumok formáját, azoktól csak néhány részletében különbözik. Egyrészt az uralkodási év — jóllehet korántsem következetes — számlálásában,¹⁷² másrészt — természetesen — a névsorban szereplő méltóságviselők nevében. A főpapok értelemszerűen ugyanazok, de a világi báróknál már más a helyzet: a nádor, erdélyi vajda, országbíró, királyi tár-

167 Az adatokat lásd a Függelékben.

168 „relatio magistri Ladislai magistri curie” (ZsO I. 513. sz.). Bebek Lászlótól már 1387. XII. 6-i relációt is ismerünk, de ebben nem szerepel tisztség a neve mellett: „relatio magistri Francisci filii comitis” (ZsO I. 333. sz.).

169 Zichy IV. 353., Lelesz I. 248/26. sz.

170 Noha az 1388. VI. 2-i oklevelének szövege alá nyomott pecsét töredékei között látható egy kancelláriai feljegyzés néhány betűje (az első sorban egy „S” betű, a második sorban talán a *magistri* „m” betűje), de a pecsét teljes leleséséig megfejthetetlen a szöveg (DL 58 676., ZsO I. 577. sz.).

171 DF 254 817.

172 Mária 1388. évben kibocsátott 9 privilégiumából a VI. 22-i és X. 29-i (2) oklevelekben második uralkodási évet írtak, de az utóbbi napra keltezett két másikban, csakúgy, mint az X. 31-i, XI. 22-i és 30-i, valamint XII. 23-i privilégiumokban elhagyták az évet. 1389-ből nem maradt fenn privilégiuma. Az 1390. évben teljesen felborult a rend: II. 8-án a nyolcadik, V. 3-án nem tüntették fel, VII. 27-én a negyedik, VII. 29-én ismét a nyolcadik év szerepel. Az 1391. és 1392. évi egy-egy privilégiumban nem tüntették fel. Az adatokat lásd a Függelékben!

nokmester, szlávón, dalmát–horvát és macsói bánok után nem a királyi udvar „mesterei”, hanem a királyné méltóságviselői következnek tárnok-, ajtónálló- (azaz udvar-), asztalnok-, pohárnok- és lovászmester sorrendben¹⁷³ (1390-től csatlakozott a névsor végéhez Stibor pozsonyi ispán¹⁷⁴ neve is).

A tárnokmesteri méltóságot, amint arról már szó esett, Bebek György viselte immáron több mint harminc éve (1390-ig). Fia, Imre szintén megkapta ezt a méltóságot: 1393-ban és 1394-ben (esetleg 1395-ben is) ekként tevékenykedett. Kettőjük között a másik ágból származó István fia, László töltötte be a hivatalt. Hasonló helyzet alakult ki a második tisztségnél is: noha Mária kiszabadulásakor Korbáviai Budiszló grófot találjuk a pozícióban, ám úgy tűnik az ő méltóságviselése átmeneti lehetett, és 1388-ban az előbb említett László követte, aki itt kezdte 1388-ban a pályáját. Őt testvére, Ferenc 1388-tól 1394 végéig (helyettese Szini István volt), majd a korábbi tárnokmester, Imre követte egészen Mária haláláig. Elképzelhető, hogy Bebek Imre egy személyben viselte a tárnok- és az udvarmesteri méltóságot is. Közben egy rövid időre, már amennyiben nem elírásról van szó,¹⁷⁵ Detre (1388) — a későbbi nádor — is megkapta a tisztséget. Az asztalnokmesterséget a vizsgált időszakban Korbáviai Miklós fia, János gróf töltötte be, de hogy pontosan meddig, az rejtély. A pohárnokmesterséget szintén e család egyik tagja, Gergely fia, Károly gróf viselte 1393-ig, aki után egy János grófot ismerünk 1394-ből; ő valószínűleg Szentgyörgyi János gróffal azonos.¹⁷⁶ A lovászmesterséget két évig Béltéki Oláh János (a helyettese Tákosi Miklós volt), majd egy rövid ideig

173 A személyeket és a rájuk vonatkozó adatokat lásd a Függelékben.

174 A királyi privilégiumok méltóságsorában már 1389-től szerepel (Arch. 1301–1457. I. 550.), a királynéiban azért csak 1390-től, mivel 1389-ből nem maradt fenn privilégiuma.

175 Detre méltóságviselését közrefogja Ferencé.

176 Részletes indoklást lásd a Függelékben, az ott leírtakat még kiegészíthetjük: kevésbé valószínű, hogy Korbáviai János gróf a rangosabb asztalnokmesterséget cserélte volna pohárnokmesterségre.

tartó üresedés után¹⁷⁷ Tamási Henrik fia, János nyerte el (1390–1395). A neveken végigtekintve jól látható, hogy a Bebekek hatalmi túlsúlya, mint Zsigmond környezetében mindenhol, itt is érvényesült.¹⁷⁸ Oláh János számára nyilván apja, Szász moldvai vajdának, illetve testvéreinek, Balknak és Drágnak Lajos király udvarában tett szolgálatai révén nyílt meg az út Erzsébet királyné udvarába: 1373-tól kimutathatóan királynéi udvari ifjú. Erzsébettől „megörökölte” őt leánya, Mária is: Oláh 1385–1386-ban bátyjaival szatmári, 1385–1390 között pedig máramarosi ispán, királynéi lovászmestersége közben és után a székely ispáni méltóságot (1387–1390) viselte testvéreivel együtt.¹⁷⁹ A Korbáviai család tagjai viszont, csakúgy mint Tamási János, új emberek voltak a társaságban: mindhárman Zsigmond király révén kerültek Mária udvarába és innen indult karrierjük.¹⁸⁰ Amíg a Bebekek ekkor érték el hatalmuk zenitjét, addig a korbáviai grófoknak, illetve Tamásinak az első lépcső volt Mária királyné szolgálata.¹⁸¹

Mária királyné 1388-ban megszervezett udvartartása a méltóságsorokban szereplő és Kanizsai János királynéi kancellárral kiegészült hat személyen felül még számtalan emberből állt.¹⁸² A királynénak Órévi Lukács óbudai prépost személyében titkoskancellárja, és Szepesi Jakab országbíró fia, János dobokai főesperes személyében Zsigmonddal közös kápolnaispánja is volt. A királynéi¹⁸³ káplánok közül Pálóci Domokos leleszi prépost, András be-

177 A jelek szerint Oláh János ekkor még nem lett kegyvesztett, mivel a székely ispánságot továbbra is viselte (Arch. 1301–1457. I. 193., vö. *C. Tóth Norbert: Szász vajda utódainak felemelkedése és bukása. A család vázlatos története 1365–1424 között.* In: *A Szilágyság és a Wesselényi család [14–17. sz.]. Szerk. Hegyi Géza, W. Kovács András. [Erdélyi Tudományos Füzetek 277.] Kolozsvár 2012. [2014.] 137.*)

178 *Engel P.*: Zsigmond bárói i. m. 236.

179 *C. Tóth N.*: Szász vajda fiai i. m. 136–137.

180 *Engel P.*: Zsigmond bárói i. m. 240.

181 Vö. Arch. 1301–1457. II. 26–27. (Bebek), 132. (Korbáviai), 239. (Tamási).

182 A következőkben felsorolt személyekre vonatkozó adatokat lásd a Függelékben.

183 A királyi káplánokra lásd *Kumorovitz L. B.*: Királyi kápolnaispán i. m. 492–493., *C. Tóth Norbert*: Préposti méltóság: pásztorbot a „zsebben”? (Kikből lettek egyháznagyok a Zsigmond-korban?) 7. sz. táblázat (sajtó alatt).

regzsászi plébános, Parlagi András szeghalmi főesperes és István tényői prépost nevét ismerjük.

A királynéi birtokok és ott élők igazgatását Mária ispánjai — így a kunok ispánja és bírása, Serkei Dezső — és várnagyai (róluk fentebb már volt szó, nevüket lásd a Függelékben), illetve azok helyettesei, valamint a név szerint nem ismert offiálisok¹⁸⁴ végezték. 1388-ban egy királyi adománylevélben szerepel a királyné ítélőmestere, György veszprémi olvasókanonok.¹⁸⁵ Sajnos feladatköréről ez az egyetlen oklevél semmit sem árul el, de talán nem tévedünk nagyot, ha őt tartjuk a királynéi népek között esetlegesen keletkezett perek bírójának, aki éppenséggel lehetett az oklevelekben soha fel nem tűnő „királynéi jelenlét bírójának” a helyettese. Mária királyné birtokaival és az azokkal összefüggő jogaival kapcsolatos érdekeit, csakúgy mint a királyét, Nyitrai/Kürti Miklós királyi és királynéi jogügyigazgató képviselte. A királynéi birtokokról befolyó jövedelmeket, illetve az udvar és tagjainak kiadásait királynéi kincstartó nemlétében talán a királynéi sáfár kezelte. Ő azonban, Tamás fia László (1388), bizonyos adataink alapján ítélve, nem rendelkezett teljesen önálló döntési jogkörrel, mivel — legalábbis kezdetben — a királyi kincstartó familiárisa volt, ugyanekkor a királynéi tárnoki ház felügyeletét is Kusalyi Jakcs királyi kincstartó látta el.¹⁸⁶ Mária királyné következő, Zsigmond királlyal közös sáfára Kápolnai Mihály titeli prépost, majd nyitrai püspök lett, akinek ismerjük helyettesét is Megyehidi János személyében. Ők ketten 1393 nyaráig látták el a feladatot, minden bizonnyal általános megegyezésre, mivel Mihály püspök később, 1397-től királyi kincstartó lett.¹⁸⁷ Sajnos egyelőre nem ismert, hogy Kápolnai után ki felügyelte a királynéi udvar pénzügeit.

A királynéi *aula* különféle tisztségeket nem viselő tagjait, azaz az udvari lovagokat és ifjakat Engel Pál adattárában nagyrészt

184 Hallunk a diósgyőri uradalomhoz tartozó Csaba falu (ZsO I. 2495. sz.) és Szikszó mezőváros (uo. 2537. sz.), továbbá a munkácsi uradalom falvainak (DF 209 514–209 515.) offiálisairól.

185 ZsO I. 632. sz.

186 1388. IV. 21.: Zichy IV. 354. (ZsO I. 512. sz.).

187 Arch. 1301–1457. I. 52.

összegyűjtötte (felsorolásukat lásd a Függelékben). Feladataikat — források hiányában — csak általánosságban tudjuk meghatározni: egyfelől a királyné különböző parancsait kézbesíthették, másfelől ellátták a királynéi udvarban adódó feladatokat. Feladatkörük nem vált el élesen a királyi udvarban élőkétől, a két *aula* közötti átjárhatóságra a legjobb példát Pásztoi János — a későbbi országbíró — személye szolgáltatja, aki ugyan a királyi udvar lovagjaként szerepel 1377 és 1393 között,¹⁸⁸ mégis 1391 és 1394 között a legtöbbször ő továbbította Mária oklevél kiállítási parancsait a kancellária felé.¹⁸⁹ Ugyancsak a királynéi és az udvartartás életét tették gördülékenyebbé a szekeresek,¹⁹⁰ akik közül egynek a nevével is találkozunk a forrásokban: Frigyes mester 1395-ben kerül elénk, amikor felesége, Katalin zólyomi polgárasszony végrendekezett korábbi két férje után reá maradt javairól.¹⁹¹ Mindezek alapján nyilvánvalónak tűnik, hogy Frigyes szekeres sem ekkoriban kezdte a szolgálatát az udvarban.

Mária királyné közvetlen közelében szolgálók közül egy udvarhölgyet ismerjük: a Hont megyei Deméndi¹⁹² Elek leányát, Ilonát, aki jegyesével, Csetneki László fiával, Miklóssal 1389 lelegején kapta Zsigmond királytól a Nyitra megyei Szelcsény birtokot. Az adományt azzal érdemelte ki, hogy Máriát ifjúságától kezdve, de különösen a királyné fogsága idején, a rengeteg viszontagság közepette is hűen szolgálta.¹⁹³ A jegyességből a későbbiekben házasság lett, gyermekeik közül György és Margit nevét ismerjük.¹⁹⁴ 1426-

188 Arch. 1301–1457. II. 187.

189 Itineraria 49. — Minderről lesz még szó a tanulmány következő fejezetében.

190 Vö. *Zsoldos A.*: Árpádok és asszonyaik i. m. 63.

191 1395. III. 9.: ZsO I. 3871. sz.

192 Az oklevélben „Damyán”-iként szerepel, amely a Hont megyei Déménd/Demjénd településsel azonos (*Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I–IV. Budapest 1963–1998. III. 190., *Bakács István*: Hont vármegye Mohács előtt. Budapest 1971. 107.). Noha a Deméndiek családfáján egyelőre nem helyezhető el, de a jegyes és későbbi férj személye alapján minden bizonnyal Lajos király orvósának, László nyitrai (1367–1371), veszprémi (1371–1377), majd váradi (1378–1382) püspöknek (*Bunyitay Vince*: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig I. Nagyvárad 1883. 204–205., Arch. 1301–1457. II. 57.) familiájáról lehet szó.

193 1389. I. 6.: ZsO I. 863. sz.

194 *Engel P.*: Genealógia, Ákos nem 1. Bebek-ág 2. tábla: Csetneki.

ban, a hűséges szolgálataikért kapott birtokot Miklós és felesége, Ilona meg fiúk, György Miklós édestestvéreinek, Csetneki Lászlónak, a budafelhévi keresztesek kormányzójának és Jánosnak ajándékozták.¹⁹⁵

Mária királyné oklevéladási gyakorlata

A királyné helyzetének változását vagy változatlanóságát az utókor leginkább az általa kibocsátott oklevelek, illetve az ezekben megőrződött elhatározásai, utasításai és kérései alapján ítélni lehet. Az alábbiakban a közel kétszáz, Mária királyné kancelláriája által kibocsátott oklevelet fogom tartalmi kritériumok segítségével vizsgálni, majd néhány szempontra figyelemmel az ezekből levonható következtetések alapján jellemzem a királyné 1387 és 1395 közötti oklevéladói tevékenységét. Mária királyné okleveleit éves bontásban két nagy (adomány- és parancslevelek) és ezeken belül több kisebb csoportra bontottam (lásd az 1. táblázatot). A „birtok” címszó alatt az azt adományozó, az „egyéb” címszó alatt a valamilyen kiváltságot, szabadságot adományozó oklevelek¹⁹⁶ szerepelnek. A „bírói oklevelek” alatt az általános bírói parancsok mellett az özvegyek és árvák védelmére utasító, valamint a perátételt elrendelő oklevelek is helyet kaptak. Az okleveleket ezután évenként összesítem (lásd a 2. táblázatot), végül az „egyéb” kategóriákba kerülő okleveleket külön-külön, ügyekre lebontva elemzem (lásd 3. táblázatot). Itt kell megjegyezni, hogy a Velencei Köztársaság részére az általuk a torinói béke nyomán fizetett évi 7 ezer aranyforintról szóló, Mária és Zsigmond neve alatt kiadott nyugtákat¹⁹⁷ nem vettem fel a vizsgálatba.

195 1426. VIII. 1.: ZsO XIII. 913. sz. — Az iktatás 1426. X. 22-én rendben lezajlott (uo. 1240. sz.), a birtok ténylegesen Miklós és Ilona kezén volt (1426. V. 14.: uo. 574. sz.).

196 A kétféle adomány szétválasztására lásd *Tringli István: A szent királyok szabadsága. A középkori történelmi tudat és a történelem-hagyományozódás sajátosságai. Századok 137. (2003) 835–836.*

197 ZsO I. 165., 2320., 3383–3385. sz.

1. táblázat: Mária királyné oklevelei

év	adománylevelek				parancslevél/intézkedés			
	birtok	Zsigmond is adom.	egyéb	méltós. priv.	bírói	iktató, határjáró	vizsgálati	saját ügy
1387	10 ¹⁹⁸	9	0	0	0	0	0	2 ¹⁹⁹
1388	9 ²⁰⁰	8	3 ²⁰¹	9 ²⁰²	4 ²⁰³	2 ²⁰⁴	3 ²⁰⁵	3 ²⁰⁶
1389	5 ²⁰⁷	3	3 ²⁰⁸	0	7 ²⁰⁹	1 ²¹⁰	3 ²¹¹	2 ²¹²
1390	9 ²¹³	6	1 ²¹⁴	4	9 ²¹⁵	2 ²¹⁶	0	2 ²¹⁷
1391	6 ²¹⁸	5	6 ²¹⁹	1	15 ²²⁰	4 ²²¹	6 ²²²	3 ²²³
1392	0	0	5 ²²⁴	1	7 ²²⁵	3 ²²⁶	0	2 ²²⁷
1393	4 ²²⁸	1	3 ²²⁹	0	4 ²³⁰	2 ²³¹	8 ²³²	0
1394	2 ²³³	1	4 ²³⁴	0	5 ²³⁵	3 ²³⁶	7 ²³⁷	0
1395	1 ²³⁸	1	1 ²³⁹	0	2 ²⁴⁰	1 ²⁴¹	1 ²⁴²	0

198 A Mária adományát jelentő sorszám után zárójelben az ugyanerről szóló zsigmondi adománylevél száma áll. – ZsO I. 140. (31.), 143–144. (68., 24.), 158. (140.), 174. (173.), 217. (–), 276. (275.), 333. (186.) sz., DL 7304. (ZsO I. 18. sz.), DL 7339. (ZsO I. 170. sz.).

199 ZsO I. 98., 129. sz.

200 ZsO I. 388. (387.), 507. (508.), 526. (502.), 596. (595.), 607. (13.), 636. (–), 641. (640.), 805. (537.) sz., Budapest történetének okleveles emlékei III. (1382–1439). Összeállította Kumorovitz L. Bernát. Budapest 1987. 51. sz. (ZsO I. 609. sz.).

201 ZsO I. 633., 653., 738. sz.

202 A méltóságsoros privilégiumokat lásd a Függelékben.

203 ZsO I. 459., 577., 782., 830. sz.

204 ZsO I. 476., 513. sz. (mindkét esetben jelenteni Zsigmond királynak kell).

205 ZsO I. 557. sz., Lelesz I. 248/26. és 249/27. sz. (mindhárom esetben jelenteni Zsigmond királynak kell).

206 ZsO I. 462., 481., 781. sz.

207 ZsO I. 970. (királynéi birtok), 1102. (317.), 1292. (királynéi birtok), 1277. (1276.) sz., DL 7552. (ZsO I. 1098. sz.).

208 ZsO I. 903., 1294. sz., DF 254 819. (zálogosítás).

209 ZsO I. 923., 1010., 1012., 1169–1170., 1174., 1178. sz.

210 ZsO I. 1141. sz. (jelenteni Zsigmond királynak kell).

211 ZsO I. 1121., 1140. sz., Lelesz I. 254/46. sz. (mindhárom esetben jelenteni Zsigmond királynak kell).

212 ZsO I. 929., 1175. sz.

213 Zs I. 1332. (1337.), 1368. és 1375. (királynéi birtokok), 1412. (1406.), 1459. (1450.), 1487. (1478.), 1669. (1675.), 1706. (királynéi birtok, megerősítése: 2609.), 1729. sz. (királynéi birtok).

214 ZsO I. 1315. sz.

215 Lelesz I. 258/60. sz. (jelenteni Zsigmond királynak kell), ZsO I. 1350., 1512., 1542., 1569., 1647., 1753., 1759., 1763. sz.

- 216 ZsO I. 1698. sz., *C. Tóth Norbert*: A leleszi konvent Statutoriae sorozatának 1387–1410 közötti oklevelei. Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár I–II. kötetéhez. (A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 36.) Nyíregyháza 2006. (a továbbiakban: Lelesz III.) 24/28. sz. (jelenteni Zsigmond királynak kell).
- 217 ZsO I. 1511., 1551. sz.
- 218 Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Österreichisches Staatsarchiv, Wien), Familienarchiv Erdődy (a továbbiakban: Erdődy lt. D 309. (ZsO I. 1628. sz.), ZsO I. 1996. (4496.), 2235. (2227.), 2240. (–), 2255. (89.) sz. — ZsO I. 2029. sz. (Zsigmond király érvényteleníti Mária királyné adományát).
- 219 ZsO I. 1902. (valamikor korábban), 1936., 2234., 2241., 2314. sz., DL 100 241.
- 220 ZsO I. 1869., 1944–1945., 1948., 1953., 1963., 1997., 2259., 2279., 2281., 2298. sz., DL 7727., 66213., DF 209 514., 268 001.
- 221 DF 209 515., ZsO I. 1981., 2012. sz., Lelesz III. 26/30. sz. (az utóbbi három esetben jelenteni Zsigmond királynak kell).
- 222 ZsO I. 1842–1844., 1933., 2015. sz., DF 283 966. (a megye kivételével [1842. sz.] mindegyik esetben jelenteni Zsigmond királynak kell).
- 223 ZsO I. 1968., 2174., 2177. sz. (helyes dátuma: IV. 14.).
- 224 ZsO I. 2444., 2537., 2569., 2577., 2745. sz. (helyes dátuma: 1392. I. 6. [DF 273 588.]).
- 225 ZsO I. 2348., 2430., 2531., 2539., 2541., 2593. sz., Lelesz I. 274/115. sz.
- 226 DF 209514., ZsO I. 2534. sz. és DL 42509. (az utóbbi kettő esetben jelenteni Zsigmond királynak kell).
- 227 ZsO I. 2495., 2542. sz.
- 228 ZsO I. 2798. (3059., Zsigmond király érvénytelenítette), 2895., 2945. és 2961. sz. (mindhárom királynéi birtok).
- 229 ZsO I. 3045–3046., 3099. sz.
- 230 ZsO I. 2886., 2977., 3007., 3052. sz.
- 231 ZsO I. 3110. sz., Lelesz III. 34/51. sz. (mindkét esetben jelenteni Zsigmond királynak kell).
- 232 Lelesz I. 276/123., 278/128., 279/131. sz., ZsO I. 3053. és 3062., DL 7852., DF 283 972. (mindegyik esetben jelenteni Zsigmond királynak kell), 3079. sz. (jelenteni a nádornak kell).
- 233 ZsO I. 3452. (4440.), 3574. (új adomány).
- 234 ZsO I. 3573., 3584., 3625. sz., Erdődy lt. D 324.
- 235 ZsO I. 3270., 3276., 3280., 3626. sz., DF 259 898.
- 236 ZsO I. 3352., 3453. és 3637. sz. (az utóbbi két esetben jelenteni Mária királynénak kell).
- 237 ZsO I. 3295–3596., 3337., Lelesz I. 289/165–166. sz. (mindegyik esetben jelenteni Zsigmond királynak kell), 3345. (jelenteni a nádornak kell), 3393. sz. (jelenteni Zsigmond királynak kell).
- 238 ZsO I. 3799. (2949.) sz.
- 239 ZsO I. 3965. sz. (Zsigmond király érvényteleníti Mária királyné korábbi fiúsítási rendelkezését).
- 240 ZsO I. 3825., 3849. sz.
- 241 ZsO I. 3782. sz.
- 242 ZsO I. 3893. sz. (jelenteni Zsigmond királynak kell).

A táblázat számai jól jelzik Mária királyné tevékenységének, hatalmának súlypontjait: jöllehet 42 db adománylevelét ismerjük, de az ezek által eladományozott birtokok többségét — 30 db oklevélnek ismerjük a párját — Zsigmond király is előbb vagy utóbb a kedvezményezetteknek adta. A fennmaradó oklevelekkel (12 db) Mária vagy az őt királynéi jogon megillető birtokokból adományozott, vagy — egyelőre — nem ismert az uralkodó által tett hasonló intézkedés. Az adományok terén — mint azt már korábban megállapították²⁴³ — az 1392. év jelenti a töréspontot: ebből az évből egyetlen klasszikus értelemben vett birtokadományozó oklevél sem ismert, míg 1393 és 1395 között leginkább csak a királynéi birtokok elidegenítésére maradtak adatok.²⁴⁴ Ugyanezt a folyamatot jelzi a méltóságsoros privilégiumok számának alakulása is: 1388-ból kilencet, 1389-ből ugyan egyetlenegy sem, de 1390-ből még négyet, míg a következő két évből csupán egy-egy példányt ismerünk. Ráadásul a 15 darab privilégiális oklevélből kilenc példányt a Kanizsaiak nyertek el, az utánuk következő Szécsényiek már csak kettőt, a többiek: a Kusalyi testvérek, Sárói László, Stibor vajda és Szini István királynéi alajtónállómester egyet-egyet. A főkancellár családjának felülreprezentáltsága, amely következhetett tisztségéből is (mivel az oklevelet ingyen kiállíttathatta az irodájában), illetve a többi adományos szűk köre jól jellemzi Mária helyzetét: amíg 1388-ban a Kanizsaiak hat, a Kusalyiak, Szécsényiek és Sárói egy-egy adományát foglaltatta függőpecsétes oklevélbe, addig a következő évekből a Kanizsaiakon kívül (3) csak Stibor pozsonyi ispán és Szini István érezte szükségesnek az ilyen formában történő megerősítést.²⁴⁵

A privilégiálisok elmaradása tehát kiváló mércéje az átalakulásnak: 1392 után már a látszat kedvéért sem tartották szükségesnek adományaik privilégiális formában történő, örök érvényű

243 *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 28.

244 Az adatokat lásd az 1. táblázatban.

245 Az adatokat lásd a Függelékben.

mege erősítettését a királynéval (ami ráadásul a Kanizsai családon kívül mindenkinek pénzbe került). A fentiek alapján bátran kijelenthető, hogy Mária királyné környezetében nem alakult ki párhuzamos uralmi központ és adományai kapcsán sem beszélhetünk önálló jutalmazási útról, ezzel szemben az inkább a zsigmondi birtokpolitikához illeszkedik, sőt követi annak 1392-től megfigyelhető változását.²⁴⁶ (Az „egyéb” kategóriába sorolt adományokról még külön szövegek.) Az 1392. évi mélypont azonban — nem számítva itt most a két csonka évet, 1387-et és 1395-öt — csak az adománylevelek terén mutatható ki, a Mária királynétől fennmaradt összes oklevél számát nem befolyásolta (lásd a 2. táblázatot). Az egyéb különböző ügyekben kiállított okleveleinek száma inkább növekedett. A nem saját (értsd királynéi) ügyben kiadott intézkedéseket, parancsokat tartalmazó okleveleknél maradvány még, fontos tudnunk azt, hogy az iktatásra vagy vizsgálatra utasító levelek néhány kivételtől eltekintve²⁴⁷ majd mindegyikére a címzettnek a jelentést Zsigmond királynak (néha a nádornak) kellett megtennie.²⁴⁸ Mindez újabb érv amelle, hogy Máriára a kezdeti ingadozás után 1392-től már nem uralkodóként, hanem a király feleségeként tekintettek.

2. táblázat: Mária királyné vizsgált okleveleinek évenkénti megoszlása

kat./év	1387	1388	1389	1390	1391	1392	1393	1394	1395	össz.
adom.	10	21	8	14	13	6	7	6	2	87
parancs	2	12	13	13	27	12	14	14	4	111
össz.	12	33	21	27	40	18	21	20	6	198

A Mária királyné nevében kiállított és fennmaradt oklevelek számában vagy — a lehetséges pusztulás fényében inkább — arányában az 1388., az 1390. és az 1391. évek kiugróak: az

246 Engel P.: Királyi hatalom i. m. 40–43.

247 Pl. ZsO I. 1842., 2015., 3052., 3453. és 3637. sz.

248 Az adatokat lásd az 1. táblázatban.

első „csúcspont” minden bizonnyal összefüggésben áll a királynéi udvar megszervezésével és az új pecsétek használatba vételével. Némi visszaesés (1389) után a következő két év ismét kimagaslik, ennek oka egyfelől királynéi udvar immáron rendes működésében keresendő, másfelől Mária — talán alkalmazkodva új szerepéhez — elkezdett kisebb ügyekben, illetve udvartartása tagjait érintő kérdésekben intézkedni. Az átalakulás azonban ennek ellenére is nyilvánvaló. Az 1392. évben valami megváltozott Mária oklevéladásának intenzitásában is. Az év szeptemberéből ismert az utolsó alkalom, amikor használta a függő kettőspecsétjét,²⁴⁹ illetve ettől az évtől kezdve az ősz beköszöntével és Zsigmond hadjáratainak elindulásával, jóllehet valószínűleg ezekben a hónapokban is találkoztak,²⁵⁰ oklevélkibocsátási tevékenysége megszűnt: 1392-ben október 5-e, 1393-ban szeptember 27-e, míg 1394-ben ugyanezen hónap 23-a után nem maradt fenn nevében kiadott oklevele.²⁵¹ Ennek okait egyelőre nem tudni.

A királynéi adományokat az oklevelek számbavételekor több kategóriára osztottam. A méltóságsoros privilégiumokról már esett szó, itt az ideje viszont annak, hogy megismerjük, milyen adományok kaptak helyet az „egyéb” címszó alatt (összesen huszonhat darab oklevél). Ide egyfelől azok a levelek kerültek, amelyekben nem birtokot adományozott a királyné, hanem elzálogosított egy várat és annak tartozékait, vagy egyebet (bort, egyházi javadalmat) adott, másfelől pedig azok, amelyek valamilyen kiváltságot biztosítottak a kedvezményezettnek. A huszonhat intézkedés közül kettő a főkegyúri joggal függ össze: 1388. július 3-án a királyné kinevezte Pásztói Kakas László fiát, Miklóst császmái préposttá, mivel Bebek Detre fiát, Miklóst az erdélyi prépostságra helyezte át.²⁵² A másik kinevezésről egy lemondás kapcsán értesülünk: Csepregi János, a Mária király-

249 1392. IX. 20.: DL 7742.

250 C. Tóth N.: Királynéből királyné i. m. 65–66.

251 Itineraria 44–45.

252 C. Tóth N.: Prép. arch. i. m. 30. (ZsO I. 633. sz.).

nétől valamikor 1390 körül elnyert soproni Szent Mihály-egyház plébánosi címét 1391. február 2-én letette, mivel megtudta, hogy a választása joga a várost illeti.²⁵³ A harmadik oklevél egy kegyes adomány, amely szerint Mária királyné a dunajeci Szent Antal-völgyi karthauziaknak²⁵⁴ adott évi két hordó bort a Szikszó mezőváros területén termett szőlőből.²⁵⁵ Az összes többi oklevélben a megadományozott valamilyen kiváltságot nyert el (lásd a 3. táblázatot). A huszonnégy kiváltságlevél hat témakörben született meg, amelyek közül kettő különösen kiemelkedik: 1388 januárjától 1395 májusáig Mária királyné nyolc vásártartási engedélyt²⁵⁶ bocsátott ki, amelyből öt hetivásár, három pedig sokadalom tartására jogosította fel elnyerőjét. Viszonyításképpen, ugyanezen időszakból Zsigmond királytól négy hetivásár-, illetve tíz sokadalomtartási engedélyt ismerünk.²⁵⁷ Mindez azt jelenti, hogy Mária királyné férjével, Zsigmond királlyal (valamint az országnagyokkal) karöltve híven folytatta az apja, Lajos király által megkezdett „országfejlesztő” politikát²⁵⁸ és a vizsgált hét évben ő maga is jelentős számban gyarapította a vásárok és sokadalmak számát.

253 ZsO I. 1902. sz. — Az ügyre lásd *Házi Jenő*: Sopron középkori egyháztörténete. (Győregyházmegye multjából IV/1.) Sopron 1939. 10–11.

254 A monostorra lásd *N. Vida Beáta*: A Dunajeci monostor története. In: Középkortörténeti tanulmányok 9. Szerk. Szanka Brigitta, Szolnoki Zoltán, Juhász Péter. Szeged 2017. 183–193.

255 1392. VI. 15.: ZsO I. 2537. sz.

256 A vásárokról, fajtáikról, az engedélyezésről lásd *Weisz Boglárka*: Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban. (Magyar Történelmi Emlékek – Értekezések) Budapest 2012. 11–23.

257 *C. Tóth Norbert*: Zsigmond király és Pásztó városa, táblázat (sajtó alatt).

258 *Szende Katalin*: Nundinae seu forum annuale. Sokadalomtartási engedélyek Nagy Lajos várospolitikájában. In: Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Kádas István, Weisz Boglárka. (Magyar történelmi emlékek – Értekezések) Budapest 2016. 237–248., 254–256.

3. táblázat: Mária királyné kiváltságlevelei

év	a kiváltság, forrás, irodalom	össz.
1388	hetivásár, Százd (Hont m.) – ZsO I. 653. sz. (<i>Weisz B.</i> : Vásárok és lerakatok 147.) pallosjog, Álmosd (Bihar m.) – ZsO I. 738. sz.	2
1389	hetivásár, Sződemeter (Szolnok m.) – ZsO I. 903. (<i>Weisz B.</i> : Vásárok és lerakatok 164.) kilencedszedés joga, erdélyi káptalan birtokain – ZsO I. 1294. sz.	2
1390	kilenced – helyett cenzusszedés joga, Enyed – ZsO I. 1315. sz.	1
1391	fiúsítás, Sudaki cs. – ZsO I. 1936. sz. „nem” fiúsítási ígérvény, Borfői cs. – ZsO I. 2234. sz. hetivásár, Szlobocsina (Körös m.) – DL 100241. sokadalom, Szabar (Zala m.) – ZsO I. 2241. sz. (<i>Weisz B.</i> : Vásárok és lerakatok 173.) fakivágási engedély, Szikszó (Abaúj m.) – ZsO I. 2314. sz.	5
1392	vámmentesség, Mohi és két Zsolca birtokon – ZsO I. 2444. sz. szabad költözködés, királynéi kun részére – ZsO I. 2569. sz. pallosjog, Szentlőrinc (Csongrád m.) – ZsO I. 2577. sz. pallosjog, Berencs és tartozékai (Nyitra m.) – DF 273588. (vö. ZsO I. 2745. sz.)	4
1393	pallosjog, Kisvárda (Szabolcs m.) – ZsO I. 3045. sz. hetivásár, Kisvárda (Szabolcs m.) – ZsO I. 3046. sz. (vö. <i>Weisz B.</i> : Vásárok és lerakatok 160.) vámszedési jog, nyúlzigeti apácák – ZsO I. 3099. sz.	3
1394	hetivásár, Zelemér (Szabolcs m.) – ZsO I. 3573. sz. (DF 243863., <i>Weisz B.</i> : Vásárok és lerakatok 160.) pallosjog, Károly (Szatmár m.) – ZsO I. 3584. sz. sokadalom, Arló (Borsod m.) – Erdődy lt. D 324. sokadalom, Jánó (Abaúj m.) – ZsO I. 3625. sz. (<i>Weisz B.</i> : Vásárok és lerakatok 135.)	4
1395	fiúsítás, Tilaji cs. – ZsO I. 3965. sz. (Zsigmond király érvénytelenítése)	1

A másik nagy számban osztogatott kiváltság a pallosjog vagy — középkori nevükön — szabad ispánság²⁵⁹ adomány volt. A vizsgált időszakban Mária királyné öt alkalommal adott ilyen jogot, ami elsőre nem tűnik túlzottan soknak. Ugyanakkor, ha megnézzük, Zsigmond király ugyanebben a periódusban szintén

259 *Tringli István*: Pallosjog. In: Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Szerk. Kőszeghy Péter. Budapest 2009. 14., *Uő*: Pest megye i. m. 185.

ugyanennyi kiváltságot adományozott,²⁶⁰ akkor egyértelmű, hogy érdemleges mennyiségű Mária adományainak száma is. Összességében azonban a fenti kiváltságok adományozása, amelyek száma, szemben a birtokadományokéval, az idő előrehaladtával sem csökkent, jól kifejezik Mária felemás jogi helyzetét: a királlyá koronázott királynéét. A vásártartási jogot, szabadispánságot vagy éppen fiúsítást csak uralkodó adhatott, e kegy gyakorlása ugyanolyan politikai aktusnak, kiváltságnak számított,²⁶¹ mintha a király, Zsigmond tette volna, ezáltal Máriát e téren ugyanezzel ruházta fel — azaz a jelen helyzetben — tartotta meg.

A vizsgált 198 oklevelet még egy szempontból elemezhetjük: kinek a parancsára állította ki a kancellária a királyné utasításait, adomány- vagy kiváltságleveleit. A „kancellária” elnevezés mögött semmi esetre sem kell külön királynéi intézményre gondolnunk: a Mária nevében kibocsátott okleveleket ugyanott fogalmazták és írták, ahol a Zsigmond király nevében kiadottakat. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a királynak és a királynénak Kanizsai János érsek személyében azonos (fő)kancellárja volt. Természetesen, amikor a királyné elhagyta Budát, akkor a kancellária valamelyik jegyzője kísérte el és állította ki az okleveleket. A kancelláriai jegyzetek vizsgálata nemcsak a királynéi adminisztráció működésére vet fényt, hanem segítségükkel talán többet is megtudhatunk a királynéi udvar működéséről.²⁶² Mivel ezek az információk az oklevelek kancelláriai jegyzetében, a szöveg felett jobbról és/vagy a pecsét alatt található meg, így alapvetően csak az eredetiben fennmaradt példányokat vehetjük számításba, ám ezek közül sem mindegyiken találunk ilyen jegyzetet (általában a vizsgálatra utasító parancsokról hiányoznak, mivel ezeket eleve

260 1388. I. 3.: ZsO I. 394., 1388. VIII. 20.: uo. 711., 1389. XI. 10.: uo. 1197., 1389. XII. 1.: uo. 1271., 1392. XI. 25.: uo. 2690. sz.

261 *Tringli I.*: Szent királyok szabadsága i. m. 835–836.

262 Vö. *Szentpétery Imre*: A kancelláriai jegyzetek Anjou-kori okleveles gyakorlatunkban. In: *Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére*. Szerk. Domanovszky Sándor. Budapest 1933. 472., *Engel P.*: Nagy Lajos bárói i. m. 400.

a kancellária saját hatáskörben adta ki).²⁶³ Az alábbi táblázatba azt a hetvenhárom²⁶⁴ oklevelet vettem fel, amelyeket a kancellária a királyné saját utasítására (*commissio propria domine regine* – 1. oszlop) vagy a bárók határozatára (*deliberatio baronum* – 2. oszlop) vagy valakinek a közvetítésére (*relatio* – 3. oszlop) állított ki.²⁶⁵ Az utóbbi kategóriát tovább bontottam annak alapján, hogy a relációban szereplő személy királynéi vagy királyi méltóság- vagy tisztviselő volt-e, vagy, hogy nem viselt semmilyen udvari tisztséget (lásd a 4. táblázatot).

4. táblázat: Mária királyné oklevelein lévő kancelláriai jegyzetek megoszlása

év	commissio propria domine regine	deliberatio baronum	relatio		
			méltóságviselő		nem méltóságviselő
			királynéi	királyi	
1387	2 ²⁶⁶	0	0	2 ²⁶⁷	1 ²⁶⁸
1388	2 ²⁶⁹	0	5 ²⁷⁰	3 ²⁷¹	2 ²⁷²
1389	3 ²⁷³	1 ²⁷⁴	3 ²⁷⁵	1 ²⁷⁶	2 ²⁷⁷
1390	2 ²⁷⁸	1 ²⁷⁹	5 ²⁸⁰	2 ²⁸¹	3 ²⁸²
1391	3 ²⁸³	0	4 ²⁸⁴	4 ²⁸⁵	1 ²⁸⁶
1392	1 ²⁸⁷	0	2 ²⁸⁸	3 ²⁸⁹	2 ²⁹⁰
1393	1 ²⁹¹	0	4 ²⁹²	1 ²⁹³	0
1394	0	0	1 ²⁹⁴	3 ²⁹⁵	1 ²⁹⁶
1395	0	0	2 ²⁹⁷	0	1 ²⁹⁸
össz.	14 (19%)	2 (2,7%)	26 (35,1%)	19 (25,7%)	13 (17,5%)
100%	16 (21,6%)		58 (78,4%)		

263 A kancelláriai jegyzetek korszakunkra vonatkozó vizsgálatát Szentpétery Imre végezte el, illetve osztályozta (*Szentpétery I.*: Kancelláriai jegyzetek i. m. 473.).

264 A 73 darab oklevél azonban 74 darab adatot jelent, mivel van egy olyan oklevél, amelyet Mária királyné parancsára, de a bárók határozata alapján foglalt írásba a kancellária (ZsO I. 1175. sz.).

265 Vö. *Szentpétery I.*: Kancelláriai jegyzetek i. m. 474–477.

266 DL 7304., HO V. 167.

267 ZsO I. 174. és 276. sz. (Lackfi István nádor).

268 ZsO I. 333. sz. (Bebek Ferenc).

269 DL 7309., HO V. 182.

270 ZsO I. 513. (Bebek László udvarmester), 653. (Bebek Detre udvarmester), 738., 781–782. sz. (Bebek Ferenc udvarmester).

- 271 ZsO I. 607. sz. (Bebek Imre országbíró), 641. sz. ([Kaplai] János [volt orosz-országi] vajda, vö. Arch. 1301–1457. II. 213.), 805. sz. (Sárai László csókokői várnagy, vö. Arch. 1301–1457. II. 210.).
- 272 ZsO I. 633. és 830. sz. (Bebek László).
- 273 ZsO I. 1175. sz.: „Ex commissione domine regine deliberatio baronum”, 1178. sz., DF 254 819.
- 274 ZsO I. 1175. sz.: „Ex commissione domine regine deliberatio baronum.”
- 275 DF 285 500. (ZsO I. 636. sz., 1388. évvel – Oláh János), ZsO I. 1102. sz. és DL 7539. (Bebek Ferenc udvarmester), az utóbbi: „relatio ~ ad contenta litterarum regalium.”
- 276 ZsO I. 1012. sz. (Alsáni Bálint bíboros, pécsi püspök).
- 277 ZsO I. 903. sz. (Tamási János), 970. sz. (Bebek László).
- 278 ZsO I. 1350., 1763. sz.
- 279 ZsO I. 1512. sz.
- 280 ZsO I. 1412., 1459. és 1561. sz. (Bebek Ferenc udvarmester), 1669. sz. (Korbáviai Károly pohárnokmester), Sztáray I. 490. (Hardi Besenyő Miklós csepeli ispán).
- 281 HO IV. 228. (Lackfi István nádor), ZsO I. 1763. sz. (Kanizsai János esztergomi érsek).
- 282 DF 201 080. (vö. ZsO I. 1375. sz. – Losonci László fia, János), ZsO I. 1569. sz. (Alsólendvai János bán fia, István), 1706. sz. (Egyed mester özvegye).
- 283 ZsO I. 1996., 2298. sz., DL 7717.
- 284 DL 107 703. (Bebek Ferenc udvarmester), DL 94 443., DF 265 992. és Zala vármegye története. Oklevéltár I–II. Szerk. Nagy Imre, Véghely Dezső és Nagy Gyula. Budapest 1886–1890. II. 253. (Bebek László tárnokmester).
- 285 Erdődy lt. D 311a (= D 9505., vö. ZsO I. 2255. sz.) és Monumenta historica lib. reg. civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba. Collegit et sumptibus eiusdem civitatis edidit Joannes Bapt. Tkalčić. Vol. I. Zagrabiae 1889. 329. (Kanizsai János esztergomi érsek), uo. I. 318. és DF 268 001. (Pásztói Domokos fia, János [udvari lovag 1377–1393, nógrádi ispán 1390–1397 – Arch. 1301–1457. I. 187.)
- 286 DL 100 241. (Benedek mester özvegye).
- 287 DF 273 588. (vö. ZsO I. 2745. sz.).
- 288 ZsO I. 2444. sz. (Bebek Ferenc udvarmester), 2541. sz. (Szini István alajtónállómester).
- 289 ZsO I. 2531., 2542. és 2569. sz. (Pásztói Domokos fia, János [udvari lovag, nógrádi ispán]).
- 290 ZsO I. 2537. és 2539. sz. (Cudar Péter).
- 291 DF 208 402.: „commissio propria domine regie ad contenta litterarum domini Lodovici regis felicis memorie patris sui” (ZsO I. 2977. sz.).
- 292 Sztáray I. 522. (Bebek Ferenc ajtónállómester), ZsO I. 2945. sz. (Bebek László tárnokmester), 3045–3046. sz. (Tamási János lovászmester).
- 293 ZsO I. 3099. sz. (Pásztói Domokos fia, János [udvari lovag, nógrádi ispán]).
- 294 Erdődy lt. D 324. ([Szentgyörgyi] János gróf pohárnokmester).
- 295 ZsO I. 3584., 3625–3626. sz. (Pásztói Domokos fia, János [udvari lovag, nógrádi ispán]).

Mária királyné hetvenhárom oklevele összesen 74 darab kancelláriai jegyzetet tartalmaz, ezek megoszlását vizsgálva több dologra is felfigyelhetünk: a királyné saját parancsára kiállított levelek (14 db) részaránya éppen csak hogy eléri a 20 százalékot. A relációs jegyzetek is felettébb tanulságosak: egyfelől a királynéi méltóság- és tisztségviselők (26 db) csak relatív többségben vannak a többi referenssel szemben. Másfelől kiugróan magas a Zsigmond király udvarához tartozók relációjára kiállított oklevelek száma (19 db) – a királynéi udvar tehát e tekintetben is a királyi udvar „részét” képezte.

Ha a parancsot továbbító személyek eloszlását nézzük, akkor meglepő módon a sor elején nem azok állnak, akik Zsigmond mellett a legfontosabb tisztségeket viselik — jóllehet Kanizsai János érsek, főkancellár és Lackfi István nádor 3–3 relációja nem mondható kevésnek —, hanem a többiekhez képest kevésbé „reflektorfényben élő” személy: Pásztói Domokos fia, János. Pályafutását még Lajos király udvarában kezdte (körösszegi várnagy, udvari lovag), és tagja volt a Zsigmondot királlyá tévő ligának, előbb árvai várnagy, majd nógrádi ispán lett.²⁹⁹ Első és egyben utolsó bárói méltóságát már Mária halála után, 1395 novemberében nyerte el, amikor Zsigmond országbírójává tette.³⁰⁰ Felesége nem volt más, mint Losonci István fia, (ifjabb) László — többek között — szlavón bán leánya, Katalin.³⁰¹ Mindezek nyomán feltűnése Mária királyné udvarában éppen nem mondható különösnek: a királyi pár mindkét tagja régtől fogva ismerhette.

Ha mármost figyelmünket csak a királynéi udvar méltóságviselőire, illetve sem ott, sem pedig a királyi udvarban tisztséget nem

296 DF 243 863. (vö. ZsO I. 3573. sz. – Atyinai Lőrinc fia, László).

297 ZsO I. 3825. és 3849. sz. (Bebek Imre udvarmester), az utóbbi: „relatio ~ ad contenta litterarum regalium.”

298 ZsO I. 3799. sz. (Álmosdi Csire Péter fia, János), „relatio ~ ad contenta litterarum regalium.”

299 Arch. 1301–1457. II. 187., *Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 25., 36.

300 Arch. 1301–1457. I. 9.

301 *Engel P.*: Genealógia, Tomaj nem 2. tábla: Losonci.

viselő emberek relációira fordítjuk, akkor azt látjuk, hogy a referensek közül egyértelműen a Bebek család tagjai emelkednek ki. A mondott két kategóriába tartozó tizenhét személynek összesen 39 relációja ismert,³⁰² ennek közel 60 százaléka (23 db) a Bebekhez köthető. Ugyanakkor a családtagok aktivitásában jelentős eltérések vannak: amíg Detre egyszer és Imre kétszer, addig László már hatszor, míg Ferenc kétszer annyiszor közvetítette a parancsot a kancelláriába. Hozzájuk képest bárki más relátori szerepe szinte észrevehetetlen: a sorban őket követő Tamási János három, Cudar Péter két, míg mindenki más 1–1 relációval következik. A Bebek túlsúlya egyfelől adódott abból a közismert tényből, hogy a Magyar Királyság vezető pozícióiban 1402-ig egyszerre mindig több családtag viselt valamilyen méltóságot.³⁰³ Másfelől — az előbb írtak következményeként — Mária udvarának méltóságviselői között szintén felülreprezentáltak, a tárnok- és udvarmesteri posztot gyakorlatilag csak ők töltötték be. Mindezek fényében tehát nem meglepő, hogy tőlük ismerjük a legtöbb relációt, sőt a referensi munka jól láthatóan egy méltóságviselővel kapcsolódott össze: az udvarmesteri tisztséget betöltő személyek 14 alkalommal szerepelnek a kancelláriai jegyzetben. Mindebből az is következik, hogy az ajtónálló/udvarmesterek nemcsak jelen voltak a királynéi udvarban, hanem Máriát utazásai során is elkísérték³⁰⁴ és valóban ellátták a címükből eredő feladatkörüket. Pásztói Jánosról ugyanez szintén elmondható, azzal a különbséggel, hogy neki, tudomásunk szerint, nem volt királynéi udvari

302 Az adatokat lásd a táblázat jegyzeteiben.

303 Engel P.: Zsigmond bárói i. m. 238., *Uő*: A magyarországi birtokszerkezet átalakulása a Zsigmond-korban (Őt északkeleti megye példája). In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk. Koszta László. Szeged 1995. 157., Arch. 1301–1457. II. 26.

304 Vö. Itineraria 38–46., és a 4. táblázat adataival. — Noha Zsigmond király oklevelein lévő kancelláriai jegyzetek vizsgálata és összesítése még nem történt meg, annyi már most is elmondható, hogy Ilsvai Leusták királyi udvarmester itineráriuma, hézagosan ugyan, de gond nélkül összeállítható a királyi oklevelek relációs jegyzetei alapján (lásd a ZsO I. kötetét), azaz ő is követte urát utazásai során.

tisztsége, mégis az ország több pontján kiállított oklevélen szerepel a neve a kancelláriai jegyzetben, azaz ő is a királynéi udvartartás tagja lehetett. Minden bizonnyal az egyszer-egyszer referálók közül is többen Mária környezetéhez tartoztak — például Korbáviai Károly pohárnokmester,³⁰⁵ Atyinai László³⁰⁶ vagy éppen Álmosdi Csire János udvari ifjú³⁰⁷ —, de ezt megerősítő adatot referensségükön túl nem ismerünk. A helyzet fordítva is igaz: a királynéi udvari lovagokon, ifjakon túl biztosan voltak olyanok is, akik szintén Mária udvarának tagjai lehettek, de ezt az oklevelekben nem tüntették fel. E gyanú merül fel Kállói Lökös fia, István esetében is, aki sohasem szerepel az *aula* tagjaként, ennek ellenére Mária királyné az István által teendő eskü elhalasztását azzal indokolta, hogy az ő hadi szolgálatában tevékenykedik.³⁰⁸ A referensek között két özvegyet is találunk, akiknek illetően történő felbukkanása meglehetősen szokatlannak tűnik, ezért erre érdemes valamilyen magyarázatot találnunk.

Az egyik parancsot továbbító személy Benedek mester özvegye, aki Mária királyné 1391. május 6-i oklevelén kiadott oklevelén tűnik fel: e szerint a királyné Miklós fia, János alsáfára kérésére meg az ország hasznára a néhai Essegvári Tamás fia, János leányai, Ágota és Anna, valamint a hajadon Fruzsina részére a Körös megyei Szlobocsina birtokukon hetivásár tartását engedélyezte.³⁰⁹ Ezen és egy másik oklevél szereplői alapján viszonylag könnyen azonosíthatjuk az özvegyet. A mondott alsáfár ugyanis nem más, mint Megyehidi János, akinek felesége az adományban szereplő Annának szintén Anna nevű leánya.³¹⁰ Ebben az 1393. évi, az essegvári örökség ügyében keletkezett oklevélben szerepel Döbrentei (Himfi) Benedek özvegye, Dorottya, akiről viszont isme-

305 ZsO I. 1669. sz.

306 DF 243 863., vö. ZsO I. 3573. sz.

307 ZsO I. 3799. sz.

308 1390. VI. 10., Diósgyőr: Stephanus filius Lewkus de Kallo in nostris servitiis exercitibus est occupatus de presenti — DL 52 689.

309 DL 100 241.

310 1393. X. 13.: ZsO I. 3144. sz.

retes, hogy férje halála után szerzetesi fogadalmat tett és felvette a Margit nevet, valamint, hogy az előbb említett Essegvári János testvére volt.³¹¹ Mivel Mária királyné oklevele Verőcén kelt, így a jelek szerint Margit/Dorottya apáca egy időre elhagyta a veszprémi kolostort³¹² és csatlakozott a királynéi udvarhoz, majd a rokonsága részére adott kiváltságlevél kiállítását ő továbbította.

A másik özvegy neve időben korábbi oklevélen szerepel, az ügyek fordított tárgyalását az indokolja, hogy a második megfejtéséhez az előbbit kell segítségül hívnunk. A néhai Egyed mester felesége Mária királyné 1390. október 25-i oklevelének volt a referense, ebben a királyné Monoki Mihály fiainak, Sándornak, István fehérvári örkanonoknak és Péternek adományozott egy-egy Abaúj és Sáros megyei birtokot.³¹³ A néhai férj „mester” címzése alapján³¹⁴ joggal gondolhatunk arra, hogy Egyedet Mária (vagy Zsigmond) udvarában keressük. S valóban, alig nyolc hónappal korábban Mária királyné egy Zala megyei birtokrész adományozott Gulácsi Péter fiának, Kis Egyednek, udvara ifjának és az ő testvérének, Jánosnak.³¹⁵ Talán nem tévedek nagyot, ha két Egyed nevű személyt azonosnak tekintem és így a birtokadomány nyomán a Zala megyei Gulácson³¹⁶ birtokos családból származtatom. Noha a két család kis túlzással az ország két végén lakott, mégis van egy halvány lehetőség összekapcsolásukra: az oklevélben emlegetett Monoki Mihály testvére, Simon egyéb tisztségei mellett az 1360-as évtizedben zalai alispánként tevékenykedett.³¹⁷ A kö-

311 Engel P.: Genealógia, Lőrinc nem Essegvári és Him rokonsága 2. tábla: Himfi. — A két néven szereplő özvegy személyének és a családok rokonsági viszonyainak azonosítására lásd Horváth Richárd: Bigámista volt-e Himfi Benedek bolgár bán? (Adalékok a Döbrentei Himfiek családi történetéhez). Turul 83. (2010) 116–118.

312 Vö. Horváth R.: Bigámista volt-e i. m. 118.

313 ZsO I. 1706. sz.

314 A „magister” címre lásd Engel Pál: A nemesi társadalom a középkori Ung megyében. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 25.) Budapest 1998. 96–100.

315 ZsO I. 1375. sz.

316 Engel P.: Térkép, pontkód: 1ZL166.

317 Arch. 1301–1457. I. 235. (1360–1363, 1366–1369).

vetkeztetéseink terén azonban itt meg kell állni, mivel újabb adatok előkerüléséig felesleges további feltételezésekbe bocsátkozni. Mindenesetre Egyed mester özvegye szintén a királynéi udvartartás személyzetét gyarapította, de hogy milyen minőségében, az valószínűleg továbbra is titok marad.

A kancelláriai jegyzetek vizsgálata még egy dologra rávilágított: semmilyen rendszer sem figyelhető meg abban, hogy egy oklevélen *commissio* vagy éppen *relatio* van: jelen tudásunk szerint az oklevelek tartalma nem befolyásolta a parancsnak a kancelláriába történő eljutását, mivel mindkét típus egyaránt megtalálható az adomány- és kiváltságleveleken, valamint egyéb más intézkedéseken.³¹⁸

Kérdésként merülhet még fel, hogy a Mária királyné oklevelein szereplő kancelláriai jegyzetek megoszlása mennyire tekinthető tipikusnak. Megbízható felelet, idevágó kutatások hiányában, korántsem adható, de annyit megtehetünk, hogy összehasonlítjuk Mária anyjának — Lajos király özvegyének —, Erzsébet királynénak és Zsigmond király második feleségének, Borbála királynénak az oklevelein található *commissió*s és *reláció*s kancelláriai jegyzetek³¹⁹ számát és arányát (lásd az 5. táblázatot).

5. táblázat: a királynék oklevelein lévő kancelláriai jegyzetek megoszlása

típus	Erzsébet királyné, 1382–1386	Mária királyné, 1387–1395	Borbála királyné, 1406–1438
<i>commissio</i>	11 (26,8%)	14 (19,4%)	77 (63,6%)
<i>relatio</i>	30 (73,2%)	58 (80,6%)	44 (36,4%)
összesen	41 (100%)	72 (100%)	121 (100%)

318 1387-ben összesen 5 db kancelláriai jegyzetes oklevelet ismerünk, mindegyik birtokadomány, ebből 2 *commissió*s, 3 pedig *reláció*s; 1388-ban összesen 10 db, ebből 2 *commissió*s, mindkettő adomány, 8 *reláció*s, köztük 3–3 birtokadomány és bírói parancs, 2 kiváltságlevél; 1389-ben összesen 9 db, ebből 3 *commissió*s, 1–1 birtokadomány, bírói parancs és birtokzálogosítás, 6 *reláció*s, köztük 3 birtokadomány, 2 kiváltságlevél és 1 bírói parancs – az adatokat lásd az 1., 3–4. táblázatokban.
319 Az adatokat lásd Itineraria 165–166., 181–182. (a listákat kiegészítettem még néhány azóta előkerült adattal).

A „saját utasításra” (*commissio propria*) kiállított oklevelek aránya Mária királynénál a legalacsonyabb, míg Borbála királynénál a legmagasabb, ennek megfelelően a valaki más által közvetített parancsra (*relatio XY*) kibocsátott oklevelek aránya pontosan fordított. Erzsébet királyné oklevéladása a kettő között, de inkább a leányához áll közelebb. A témában további érdemi következtetéseket majd csak a két másik királyné okleveleinek hasonló szempontú feldolgozása után tehetünk. A lényegi különbség hármójuk között egyébként sem ebben, hanem a hatalomból való részesedésükben ragadható meg: Erzsébet királyné, jöllehet nem volt koronás király, mégis uralkodott,³²⁰ Mária koronás király volt, mégsem uralkodott, Borbála királyné pedig nem volt királlyá koronázva és – egy rövid időszakot leszámítva³²¹ – nem is uralkodott, noha igénye lett volna rá, legfeljebb saját birtokain.³²²

Összefoglalás

1386. július 25-én mind Mária királynő, mind pedig a Magyar Királyság történetében lezárult egy korszak: véget ért a „nőuralom”, azaz elsődlegesen Erzsébet királyné hatalomgyakorlása. A társadalmi elvárásoknak köszönhetően, amelyekre az özvegy királyné tevékenységével csak ráerősített, hosszú időre lekerült a napirendről a királyi korona leányági öröklésének akárcsak felvetése is. Közel egy év múlva, amikor Mária kiszabadult a novigradi vár börtönéből, a helyzete visszafordíthatatlanul megváltozott. Időközben férjét, Zsigmondot királlyá koronázták, s jöllehet a szabadságát visszanyerte, de a királyi koronát és az ország feletti

320 Vö. *Süttő Sz.*: Anjou i. m. I. passim.

321 A királyné 1412–1414 között Zsigmond királyt helyettesítette, vö. *C. Tóth Norbert*: A király helyettesítése a konstanzi zsinat idején. Az ország ügyeinek intézői 1413–1419 között. In: „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából. Szerk. Bárány Attila, Pósan László. Debrecen 2014. 305–309.

322 *Pálosfalvi Tamás*: Borbála és a Cilleiek. In: *Sigismundus rex et imperator* i. m. 296–297.

uralmat már nem; igaz, ez utóbbit korábban sem gyakorol(hat)ta. Az új, korábban csak egyszer előforduló helyzetben, tudniillik hogy két törvényesen megkoronázott király volt Magyarországnak (1386: Mária és Kis Károly), valamilyen módon úrrá kellett lenni: a gyilkosságot jelen esetben egyik fél sem tekintette szóba jöhető megoldásnak. A felek tehát a tárgyalásos módszer mellett döntöttek: a királyi pár több hónapos együttléte alatt – főleg Diósgyőrben, majd Budán – kimunkálta az új uralmi szerkezetet: Mária átadja az uralkodás jogát Zsigmondnak, cserébe pedig megkapja a mindenkori királynékat illető jogokat: pecsét(ek)et vésethet, méltóságviselőket nevezhet ki, megszervezheti udvartartását, sőt néhány területen „királyi” jogokat gyakorolhat (mind ez a jelek szerint Mária tetszését is elnyerte). A kívülállók, s talán maga Mária számára is igyekeztek az átmenetet a legkevesebb konfliktus révén végrehajtani, aminek következtében az átállás 1388 elejétől egészen 1392-ig elhúzódott (lásd erre a nagypecsét használati idejét és a birtokadományok terén megfigyelhető párhuzamosságot). Mária az 1390-es évek elejétől már egyértelműen királynéként tekinthettek (és tekinthetünk mi is), noha jogilag továbbra is megmaradt felkent királynőnek. Ezt Magyarországon a különböző kiváltságok osztogatása révén fejezhette ki, míg a külföld felé azzal jelenítették meg, hogy Zsigmond király neve mellett az övét is feltüntették az aktuális diplomáciai iratokban.³²³ A tényleges uralkodó személye azonban nem lehetett kérdéses, sőt a kevésbé „vájt fülűek” is — ha akarták — érthették a helyzetet.³²⁴

Mária és Zsigmond kapcsolata túlélte Erzsébet királyné meszterkedéseit, a királynő fogságát — szándékosan nem házasságot

323 Lásd a korábban már idézett, Velence számára közösen kiadott nyugtáikat, illetve 1393-ban Hervoja boszniai vajda Zsigmondnak és Máriaéknak fogadott hűségét (ZsO I. 3044. sz.).

324 Mária uralkodói hatalmát már 1388-ban is tökéletesen kifejezte az, hogy a joghatósága alá tartozó Verőce megyében Garai Miklós macsói bán és verőcei ispán Zsigmond király parancsára tartott bírói közgyűlést (1388. IV. 16.: ZsO I. 501. sz.).

írtam, hiszen a királyi frigyeket nem a személyes szimpátia alapján határozták el —, illetve az uralmi viszonyok újrendezését. Mária Zsigmond feleségéként igazi királyné lett, akinek — a forrásaink nyújtotta kép szerint — bizonyos területeken megmaradt, megmaradhatott a koronázásával elnyert királyi jogköre. Mária ezért egyvalakinek lehetett hálás: akinek a részéről — minden bizonnyal — életében sem maradt el annak viszonzása, habár erről csak egy évtizeddel Mária halála és nagyváradi temetése után, közvetve, értesülünk: „Mikor néhány nappal ezelőtt vadászatban kerestük vigasztalásunkat, megindult érzelmekkel határoztuk el, hogy személyesen jövünk Váradra”³²⁵ — írta az ismeretlen jegyző Zsigmond király 1406. október 19-én Váradon, a székeskáptalani birtokok tulajdonjogát megerősítő oklevelében.

325 quibusdam diebus in venationum solatiis iocunde deductis, mentem nostram salubri et fructuosa affectione mouente, nos personaliter Varadinum accessissemus — Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI. Studio et opera Georgii Fejér. Budae 1829–1844. (a továbbiakban: Fejér) X/4. 519. (ZsO II. 5066. sz.). A fordítást lásd Boldog Várad. Szerk. Bálint István János. H. n. 1992. 54.

Függelék

I.

Mária királyné méltóság- és tisztségviselői (1387) 1388–1395

tárnokmester

Vö. Arch. 1301–1457. I. 55.

Bebek György (Domokos fia) (1387–1390)³²⁶ 1387. V. 27. (ZsO I. 76. sz.)
1390. II. 8. (§ DL 7659.)³²⁷
liptói (1350–1390), gömöri (1372–1390), trencsényi (1375–)
és turóci (1381–1390) ispán³²⁸

Bebek László (István fia) (1390–1393) 1390. V. 23. (§ DL 7590.)
1393. V. 21. (Ro: ZsO I. 1317. sz.)
borsodi (1389–1393) és abaúji (1390–1392) ispán³²⁹

Bebek Imre (Vajda, György fia) (1393–1394) 1394. XII. 16. (ZsO I. 3741. sz.)
borsodi ispán (1393–1395)³³⁰

326 A tisztséget már Mária anyja, Lajos király felesége, Erzsébet királyné idején, 1359-től viselte (Arch. 1301–1457. I. 55.), 1390. V. 5-én már néhai (*Wenzel Gusztáv*: Stribor vajda. Életrajzi tanulmány. [Értekezések a történelmi tudományok köréből. IV/2.] Budapest 1874. 62.).

327 Utolsó kiadványa 1390. I. 12-ről ismert (ZsO I. 1317. sz.).

328 Arch. 1301–1457. II. 26.

329 Arch. 1301–1457. I. 95.

330 Arch. 1301–1457. II. 26.

ajtónálló- vagy udvarmester³³¹

Vö. Arch. 1301–1457. I. 60.

Korbáviai Budiszló (1387) 1387. VI. 4. (Smičiklas XVII. 69.)³³²

Bebek László (István fia) (1388) 1388. IV. 22. (Ro: ZsO I. 513. sz.)

Bebek Ferenc (István fia) (1388–1393) 1388. VI. 22. (§ DF 254 817.)³³³
1393. IV. 13. (Ro: Sztáray I. 522.)
abaúji (1390–1392)³³⁴ és borsodi (1389–1393) ispán

Bebek Detre (György fia) (1388) 1388. VII. 15. (Ro: ZsO I. 653. sz.)

Szini István (László fia) alajtónállómester 1389. XII. 1. (ZsO I. 1272. sz.)
– 1392. IX. 20. (DL 7742.)

Bebek Imre (Vajda, György fia) 1395. II. 14. (Ro: ZsO I. 3825. sz.)
(1394–1395) 1395. III. 1. (Ro: ZsO I. 3849. sz.)
borsodi ispán (1393–1395)

asztalnokmester

Vö. Arch. 1301–1457. I. 59.

Korbáviai János gróf (Miklós fia) 1388. VI. 22. (§ DF 254 817.)
(1388–1395) 1392. IX. 20. (§ DL 7742.)

331 A méltóságsorokban mint ajtónállómesterek, a relációs jegyzetekben pedig — kivéve 1393. IV. 13-án — mint udvarmesterek szerepelnek.

332 Mária királyné levelének pecsételési záradéka szerint az ő pecsétjével erősítette meg azt.

333 Vö. 1388. IX. 16. (Ro: ZsO I. 738. sz.).

334 Arch. 1301–1457. II. 26.

pohárnokmester

Vö. Arch. 1301–1457. I. 58.

Korbáviai Károly gróf (Gergely fia) 1388. VI. 22. (§ DF 254 817.)³³⁵
(1388–1393) 1392. IX. 20. (§ DL 7742.)

Szentgyörgyi³³⁶ János gróf (Péter fia) 1394. VII. 30. (Ro: Erdődy lt. D 324.)

lovászmester

Vö. Arch. 1301–1457. I. 57.

Oláh János (Szász vajda fia) 1388. VI. 22. (§ DF 254 817.)
(1388–1390)³³⁷ 1389. I. 6. (Ro: ZsO I. 862. sz.)

335 Egy 1390. IX. 25-i oklevél relációjában nem tüntették fel méltóságát (ZsO I. 1669. sz.).

336 Az oklevélben csak „Iohannis Groff”-ként szerepel, a „gróf” jelző, illetve a keresztnév segítségével a számításba jöhető családok köre igen leszűkül és mindössze négy család jöhet számításba: a Fraknói, a Frangepán, a Korbáviai és a Szentgyörgyi. A Frangepán családot kizárhatjuk, mivel János gróf 1393. XI. 29-én elhunyt (*Engel P: Genealógia, Frangepán 1. tábla [vegliai, modrusi és zenggi grófok]*). A Korbáviai család János nevű tagja már komolyabb esélyes, de mivel ő az előző évben még biztosan az asztalnokmesterséget viselte, így nincsen okunk azt feltételezni, hogy váltott volna, bár természetesen adatok hiányában nem kizárható. Mindezek alapján maradt a Szentgyörgyi család, János talán testvére, Tamás (Temlin) volt országbíró révén nyerhette el a tisztséget (vö. *Engel P: Genealógia, Hontpázmány nem 9. Szentgyörgyi-ág 2. tábla: Szentgyörgyi és Bazini*). Esetlegesen felmerülhet megoldásként a negyedik család, a Fraknói gróf, ahol szintén találunk ebben az időszakban egy János nevű tagot (*Engel P: Genealógia, Fraknói [Nagymartoni, Gróf]*), de a család „társadalmi állása” még annyira sem teszi valószínűvé méltóságviselését, mint Szentgyörgyi János esetében.

337 Elhunyt 1390. VI. 6. és 23. között. Korábban azt feltételeztem, hogy az 1390 áprilisi országgyűlésen vesztette el a tisztséget, de amint az a következőkből látható — az adatot akkor még nem ismertem —, erre már korábban, talán év végén került sor (*C. Tóth N.: Szász vajda fiai i. m. 138–140.*), Tákosi még biztosan az ő helyettese volt, vö. még a Tamásinál írtakkal.

máramarosi (1385–1390) és székely (1387–1390) ispán³³⁸
Tákos Miklós (Gergely fia) allovázmester 1389. IX. 9. (ZsO I. 1145. sz.)

üresedés (1390) 1390. II. 8. (§ DL 7659.)³³⁹

Tamási János (Henrik fia) 1390. V. 23. (§ DL 7590.)
(1390–1395)³⁴⁰ 1393. VIII. 24. (Ro: ZsO I. 3045. sz.)

királynéi főkancellár

Himházi Benedek (Bakonyi György fia) 1387. I. 17. (DL 69 994.)
(1387)³⁴¹ 1387. V. 5. (ZsO I. 53. sz.)
veszprémi püspök (1379–1387)³⁴²

Kanizsai János (János fia) (1387–1395) 1387. VIII. 22. (§ DL 7248.)
1395. V. 5. (DL 7947.)
egri püspök (1384–1387), esztergomi érsek (1387–1418),
királyi főkancellár (1387–1403)³⁴³

338 *C. Tóth N.*: Szász vajda fiai i. m. 137–138., 143.

339 E napon Oláh János mint székely ispán szerepel (Arch. 1301–1457. I. 193., Lelesz III. 21/21. sz.).

340 Tamási János testvérével, Miklóssal együtt 1389. VII. 27-én nyert el egy Tolna megyei birtokot Mária királynétól, az oklevélben mint királynéi familiárisok szerepelnek (ZsO I. 1102. sz.).

341 1387. VII. 6-án még élt (ZsO I. 138. sz.). — Korábban is viselte Erzsébet királyné kancellárjaként a címet (1380. VIII. 22.: DF 200 0284., 1381. VII. 24.: Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi érseki és káptalani levéltárból [1002–1523]. Gutheil Jenő kéziratát kiadásra előkészítette Kredics László. [A veszprémi egyházmegye múltjából 18.] Veszprém 2007. 158.). Lajos király halála után elvesztette a címet, noha Benedek magát így címezte 1385. V. 10-én (DF 201 055.), Mária királynő 1384. VII. 4-i oklevelében nem nevezte annak (DL 91 906.).

342 Arch. 1301–1457. I. 78.

343 Arch. 1301–1457. I. 68., 64., 89.

királynéi titkoskancellár

Órévi Lukács (1388–1395) 1390. VII. 24. (ZsO I. 1604. sz.)³⁴⁴
1392. XII. 9. (ZsO I. 2716. sz.)

budai prépost (1388–1406)³⁴⁵

királynéi kápolnaispán

Vö. Arch. 1301–1457. I. 91.

Szepesi János (Jakab fia) (1388–1395)³⁴⁶ 1390. V. 24. (Perényi 158. sz.)
1391. II. 15. (ZsO I. 1894. sz.)

doct. decr., dobokai főesperes

Parlagi András (Miklós fia) váradi kanonok, szeghalmi főesperes, királynéi káplán 1389. XI. 13.³⁴⁷

Pálóci Domokos leleszi prépost (1378–1402),³⁴⁸ királynéi speciális káplán 1391. II. 12. (DF 209 515.), 1391. V. 7. (DF 209 514.), 1392. X. 5. (DF 209 514.)

András (lambert)százi plébános,³⁴⁹ királynéi speciális káplán³⁵⁰ 1391. II. 12. (DF 209515.), 1391. V. 7. (DF 209514.), 1392. X. 5. (DF 209514.)

István tényői prépost és váci kanonok (1379–1391),³⁵¹ királynéi speciális káplán 1391. IV. 21.³⁵²

344 A tisztségben elődje, Miklós szepesi prépost (1383–1392) 1383. VI. 29. (DF 264 231.) és 1387. I. 6. (DF 272 351.) között mutatható ki királynői titkoskancellárként (Engel Pál 1382. VII. 1-től számította titkoskancellárságát: Arch. 1301–1457. I. 90., lásd még *C. Tóth N.*: Prép. arch. i. m. 62.). Mária kiszabadulása után adataink szerint nem kapta vissza tisztségét, vö. 1387. XII. 3.: ZsO I. 320. sz., 1388. I. 28.: DF 201 067. (ZsO I. 414. sz.).

345 *C. Tóth N.*: Prép. arch. i. m. 25.

346 Vö. Arch. 1301–1457. I. 91. — 1397. XI. 11-én is még királyi kápolnaispán volt (ZsO I. 5068. sz.).

347 Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia I/3. Bullae Bonifacii IX. P. M. 1389–1396. Budapest 2000. (reprint) 24.

348 DL 69 704., *C. Tóth Norbert*: A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei, II. közlemény 1400–1410. (Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár II. kötetéhez) A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 48. (2006) 345/58. sz.

349 1376. XII. 28-án már plébános (Bereg 90. sz.).

350 1377. III. 21-én már az anyakirályné speciális káplánja (Bereg 93. sz.).

351 *C. Tóth Norbert*: A váci székeskáptalan archontológiája 1378–1526. In: Studia Comitatensia, Új folyam 2. – A Ferenczy Múzeumi Centrum Évkönyve 2015. Szerk. Tyekvicska Árpád. Szentendre 2016. 22.

352 Fejér X/1. 719.

diósgyőri várnagy (és borsodi ispán)

Vö. Arch. 1301–1457. I. 119., 302. — A borsodi ispánok egyúttal diósgyőri (és dédesi) várnagyok voltak, ennek következtében a forrásokban csak diósgyőri várnagyként előforduló személyekről biztos feltételezhető, hogy az ispánságot is viselték. Diósgyőr vára adataink alapján 1388 első felében került Mária királyné kezébe, addig a király várnagyait és ispánjait találjuk a megye élén.

Zsigmond király ispánjai

Kaplai János (Benedek fia) (–1387)³⁵³ 1387. V. 29. (DL 7272.)
1387. VI. 8. (DL 7272.)³⁵⁴

Mária királyné ispánjai

Perényi Péter (István fia) (1387–1388)³⁵⁵ 1387. XII. 1. (Zichy IV. 341.)
1388. III. 11. (Zichy IV. 353.)³⁵⁶
zempléni ispán (1387–1388)³⁵⁷

Perényi Imre (Péter fia) (1388)³⁵⁸ 1388. III. 29. (Zichy IV. 353.)³⁵⁹
királynéi udvari ifjú

353 A forrásokban csak diósgyőri várnagyként fordul elő, nem ismert, mikortól viselte a tisztséget.

354 Noha Engel Pál egy 1387. IX. 25-i oklevél alapján (amelyben a király átírta a fenti, VI. 8-án kelt oklevelet: DL 7311.) úgy értelmezte, hogy Kaplai János még várnagy volt, de az e tisztséggel történt említése a korábbi, általa kibocsátott oklevélre vonatkozhatott.

355 A várnagyságot és vele az ispánságot valószínűleg Zsigmond király és Mária királyné 1387. IX. 24. és X. 14. közötti diósgyőri tartózkodása (Itineraria 58.) idején nyerhette el, amikor Perényi Péter szintén a városban tartózkodott (1387. IX. 24.: ZsO I. 227. sz.).

356 Mária királyné oklevelében mint „castellanus noster de Dyosgeur” szerepel.

357 Arch. 1301–1457. I. 242.

358 A várnagyságot és ispánságot apja halála után ideiglenesen viselhetette, minden bizonnyal az éppen Diósgyőrben tartózkodó Mária királyné nevezte ki (lásd a fenti oklevelet).

359 Mária királyné oklevelében mint „aule nostre iuvenis ... castellanus noster de Dyosgeur” szerepel.

Perényi Miklós (Péter fia) (1388–1389) 1388. IV. 13. (Zichy IV. 354.)³⁶⁰
pohárnokmester (1387–1390), abaúji és zempléni ispán (1388–1390)³⁶¹

(Raszlavicai) Bálint alispán 1388. IX. 3. (DL 7436.)³⁶²

Bebek László (István fia) (1389–1393)³⁶³ 1390. VII. 1. (ZsO I. 1577. sz.)³⁶⁴
1393. IV. 10. (DL 96 663.)
királynéi tárnokmester (1390–1393), abaúji ispán (1390–1392)³⁶⁵

Bebek Ferenc (István fia) (1389–1393) 1392. V. 1. (ZsO I. 2495. sz.)³⁶⁶
királynéi udvarmester (1388–1393), abaúji ispán (1390–1392)³⁶⁷

Besenyői Miklós (Lőrinc fia) alispán 1393. IV. 10. (DL 96 663.)

Bebek Imre (Vajda, György fia) (1393–1395) 1394. IV. 9. (DL 89 590.)
királynéi tárnokmester (1393–1394), udvarmester (1394–1395)

Kapi Pál alispán 1394. IV. 9. (DL 89 590.)

munkácsi várnagy (és beregi ispán)

Vö. Arch. 1301–1457. I. 110., 369–370., Bereg 16. – A beregi ispánok egyúttal munkácsi várnagyok is voltak, a vár 1320-tól Mária királyné haláláig a mindenkori királynék kezén volt.

360 A forrásban mint várnagy szerepel. — 1388. IV. 21-én Kusalyi Jakcs András kincstartó adott nyugtát Diósgyőrben neki, de az oklevélben nem szerepel tisztsége.

361 Arch. 1301–1457. I. 44., 95., 242.

362 Az azonosításra lásd Arch. 1301–1457. I. 119., II. 202.

363 A forrásokban, az utolsó említését kivéve, mint várnagy szerepel. Ispánságát nagy valószínűséggel 1389-től számíthatjuk, mivel IX. 8-án már Diósgyőrben keltezett mint temesi ispán (DL 84 211., ZsO I. 1138. sz.). — A levél éve biztosan 1389: egyfelől a napi kelet alapján (feria quarta proxima nativitatis Virginis — ez évben az ünnep szerdára esett), másfelől Bebek László a temesi ispánságot 1390. IV. 1-jén már nem viselte (honore ipsius comitatus nunc mutato — DL 52 674., ZsO I. 1428. sz.). Az 1388-as évet Perényi alispánjának szereplése zárja ki.

364 Lásd még Mária királyné parancsát diósgyőri várnagyaihoz és alvárnagyaihoz (fidelibus nostris castellanis vel vicecastellanis de Dyosgeur — DL 7776., ZsO I. 2444. sz.).

365 Arch. 1301–1457. I. 95.

366 Testvérével, Lászlóval együtt mint diósgyőri várnagyokhoz szól Mária királyné levele.

367 Arch. 1301–1457. I. 95.

Mária királynő (1382–1386) / Zsigmond király ispánjai (1387)

Kusalyi András (Jakcs fia) (1382–1387) 1382. III. 26. (Kállay³⁶⁸ II. 1904. sz.)
1387. XII. 3. (ZsO I. 320. sz.)

királyi kincstartó (1382–1389)³⁶⁹

Kusalyi György (Jakcs fia) (1382–1387) 1382. VI. 9. (Kállay II. 1906. sz.)
1387. XII. 3. (ZsO I. 320. sz.)

királyi kincstartó (1383–1391)³⁷⁰

Kusalyi István (Jakcs fia) (1387) 1387. IV. 19. (ZsO I. 31. sz.)
1387. X. 14. (HO VII. 423.)

királyi kincstartó (1387–1389)³⁷¹

Mária királyné ispánjai (1387–1395)

Bebek Imre (Vajda, György fia) 1388. XII. 19. (K: Bereg 106. sz.)
(1387–1389)³⁷² 1388. XII. 23. (K: Bereg 109. sz.)

országbíró (1386–1392), barsi (1387) ispán³⁷³

Losonci István (István fia) (1390–1392)³⁷⁴ 1391. V. 9. (ZsO I. 2026. sz.)³⁷⁵
macsói bán (1390–1392)³⁷⁶

368 A nagykallói Kállay-család levéltára. Az oklevelek és egyéb iratok kivonatai I–II. (A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság kiadványai 1–2.) Budapest 1943.

369 Arch. 1301–1457. I. 52.

370 Arch. 1301–1457. I. 52.

371 Arch. 1301–1457. I. 52., ZsO I. 31. sz.

372 Mivel a királyné már 1387. XII. 6-án a várhoz tartozó birtokokat adományozott (ZsO I. 333. sz.), így minden bizonnyal ekkor, december elején vette át ténylegesen is az uradalmat. 1388. V. 30-án már valószínűsíthetően Bebek Imre munkácsi várnagyának, Tárkányi Benedek deáknak az alvárnagya szerepel (Arch. 1301–1457. I. 370.).

373 Arch. 1301–1457. I. 8–9. (megszakítás nélkül, vö. *Süttő Sz.*: Anjou i. m. I. 158.), 107.

374 Az ispánságot valószínűleg bánágával egyidőben nyerhette el és azt 1392 tavaszáig viselhette, 1392. VII. 13-án már nem ő volt a bán. — Ismerjük Mária királynénak egy 1389. V. 6-i, a leleszi konventhez szóló levelét, amelyben arra kérte a konventet, hogy tudja meg számára, hogy Nagymihályi András fiai megfizették-e Losonci István volt bán kötelezőlevele értelmében (iuxta continentiam literarum magnifici viri domini Stephani de Lochonch, pridem bani obligatoriarum) Nagymihályi Lőrinc Benedek nevű jobbággyáért a vérdíjat (Sztáray I. 486.). Nem értelmezhető, hogy milyen minőségében bocsátotta ki Losonci a mondott kötelezvényét.

375 Zsigmond király parancslevele hozzá, mint „comiti de Beregh et castellano eiusdem de Munkáts.”

376 Arch. 1301–1457. I. 28., a tisztséget már 1390. III. 15-től viselte (DF 218 604.).

[Perényi³⁷⁷] János (1392–1396)³⁷⁸ 1393. III. 23. (Lelesz III. 33/50. sz.)
pohárnokmester (1390–1396),³⁷⁹ abaúji ispán (1394–1396)³⁸⁰

377 A forrásban csak keresztnévvel említik. A kor János nevű taggal rendelkező, ekkor jelentős politikai szerepet játszó családjai közül négy vetődik fel: a Bebek, a Losonci, a Nagymihályi és a Perényi. Engel Pál (Arch. 1301–1457. I. 110.) és őt követve Neumann Tibor (Bereg 16.) Nagymihályi György fiával, Jánossal azonosította. Ezt azonban több dolog is kizárja: Nagymihályi János 1393. IV. 13-án kapott Mária királynétól adományt, mégpedig Munkács vár tartozékai közül kivett birtokokat, és János ebben az oklevélben mint ungi ispán szerepel (Sztáray I. 522.). Ez év őszén, amikor Ilsvai Leusták nádor Szabolcs és Bereg megye nemessége részére nádori közgyűlést tartott, az egyik ott kibocsátott oklevélben Nagymihályi János neve is felbukkan, de neve mellé nem tették ki, hogy beregi ispán lenne, igaz, azt sem, hogy ungi (uo. 528.). Engel Pálnak az ungi nemességről szóló kötetében Nagymihályi Jánost csak ungi ispánként szerepelteti (*Engel P.*: Ung megye i. m. 35.). A másik lehetőség Losonci Jánossal (Dezső-ág, László vajda fia – Arch. 1301–1457. II. 148.) történő azonosítása, aki 1390. II. 26-án Mária királyné adománylevelének relációjában fordul elő (relatio magistri Iohannis filii domini Ladislai comitis — DF 201 080., ZsO I. 1375. sz.), de a Losonciak éppen 1392 estek ki a vezető elitből (*Mályusz E.*: Zsigmond király i. m. 35.), így az ő ispánsága legkevésbé életszerű lehetőség. Ennél egy fokkal nagyobb valószínűsége van annak, hogy e János Bebek László királynéi udvar-, majd tárnokmester fiával azonos, aki azonban a forrásokban először 1397-ben, igaz, akkor rögtön mint királyi lovászmester bukkan fel (Arch. 1301–1457. II. 27.). Végül a negyedik számba vehető Jánost a Perényi családban találjuk, akinek apja, Perényi Péter, illetve testvérei, Imre és Miklós Mária királyné diósgyőri várnagyai voltak (lásd ott). Perényi János 1390. V. 23-án már — Miklós testvérét követve — királyi pohárnokmester, a méltóságot a nikápolyi csatában bekövetkezett haláláig viselte (Arch. 1301–1457. I. 44.). Közvetve a Perényi Jánossal történő azonosítást gyámolítja, hogy a Leszteméri családból többen is szolgáltak Perényiek vezette megyékben: Leszteméri Miklós fia, Veres János Perényi Simon fia, Péter ungi alispánja (1398–1401, *Engel P.*: Ung megye 123., Arch. 1301–1457. II. 145.), Leszteméri Simon pedig zempléni szolgabíró volt 1389-ben (DF 233 983.) Perényi Péter fia, Miklós — János testvére — ispánsága alatt (Arch. 1301–1457. I. 242.).

378 Az ispánságát Losonci István leváltásától számíthatjuk, és amennyiben beigazolódik, hogy valóban Perényi János volt az ispán, akkor tisztségviselését a nikápolyi csatában történt haláláig számíthatjuk (Arch. 1301–1457. I. 44.). Egy biztos, 1397-ben már a litván hercegek, Vazul és Tódor viselik az ispánságot (Bereg 16.).

379 Arch. 1301–1457. I. 44.

380 Uo. 96.

Mihály munkácsi alvárnagy 1392. XI. 8. (DF 209514.)³⁸¹
Leszteméri Péter (György fia)³⁸² alispán 1393. III. 23. (Lelesz III. 33/50. sz.)³⁸³ – XI.
13. (DL 52813.)³⁸⁴

csepeli ispán

Vö. Arch. 1301–1457. I. 123. – Az ispánság/uradalom az 1250-es évektől tartozott a mindenkori királynék birtokai közé (*Zsoldos A.*: Árpádok és asszonyaik i. m. 45–46.; *Uő*: Pest megye i. m. 42–44.; *Tringli I.*: Pest megye i. m. 81–83.).

Hardi Besenyő Miklós (Miklós fia) 1389. II. 9. (ZsO I. 923. sz.)
(1388–1395) 1392. VI. 22. (ZsO I. 2541. sz.)

verőcei ispán

Vö. Arch. 1301–1457. I. 230–231. — Az ispánság az 1240-es évektől időszakosan, majd az Anjouk uralkodása idejétől már folyamatosan a királynék birtokában volt (*Zsoldos A.*: Árpádok és asszonyaik i. m. 42–43., 150–151.) egészen Borbála királyné kegyvesztettségéig, 1419-ig, amikor Zsigmond király elvette tőle a többi birtokkal együtt.

Kusalyi András (Jakcs fia) (1388) 1388. I. 8. (ZsO I. 384. sz.)
királyi és királynéi kincstartó (1382–1389)³⁸⁵

Garai Miklós (Miklós fia) (1388–1389) 1388. IV. 16. (ZsO I. 501. sz.)³⁸⁶
1388. VIII. 22. (DL 106 935.)
macsói bán (1387–1390)³⁸⁷ és segesdi ispán

(ismeretlen, 1390–1395)³⁸⁸

381 A határjárás napja, az oklevél kelte: 1393. III. 19.

382 1414. VI. 6.: DL 85 640. (ZsO IV. 2068. sz.), vö. *Engel P.*: Genealógia, Leszteméri (Zemplén m.) 1. tábla: János fia: György (1358).

383 Petrus de Lezthemer, famulus Iohannis castellani in castro Munkach constituti — DF 211 965.

384 Lásd még DL 52 816., vö. ZsO I. 4407. sz.

385 Arch. 1301–1457. I. 52.

386 inter ceteras comitatus comiti dicti comitatus (de Vereuche – a kiegészítés tőlem: C. T. N.) — DL 7382.

387 Arch. 1301–1457. I. 28.

388 Noha ispánját nem ismerjük, de a megye és az uradalom biztosan Mária királyné kezén volt, ezt jól bizonyítják verőcei tartózkodásai (1391. IV. 21–V. 7., 1394. II. 7., 1395. I. 7–25.: *Itineraria* 43., 45.).

segdesdi ispán

Vö. Arch. 1301–1457. I. 174. — Az uradalom az 1270-es évektől tartozott a mindenkori királynék uralma alá (*Zsoldos A.*: Árpádok és asszonyaik i. m. 41–43.). Az uradalmat Zsigmond király Zámbo Miklósnak zálogosította el 1389. VI. 22-én (ZsO I. 1071. sz.), akinek halála után özvegye 1395. IV. 27-én adta vissza (ZsO I. 3950. sz.).³⁸⁹ Ez utóbbi ellenére Mária királynő 1395. I. 7-én már segdesdi telek ügyében rendelkezett (ZsO I. 3782. sz.).

Garai Miklós (Miklós fia) (1388–1389) 1389. II. 16. (Szerbia³⁹⁰ 22.)
macsói bán (1387–1390)³⁹¹ és verőcei ispán

János (Antimus fia) alispán 1389. II. 16. (Szerbia 22.)

(ismeretlen, 1395)

királynéi kunok bírása / ispánja

Vö. Arch. 1301–1457. I. 147.

Serkei Dezső (Benedek fia) (1388–1395)³⁹² 1390. VI. 15. (ZsO I. 1561. sz.)
1392. XI. 9. (ZsO IV. 2214. sz.)
nyitrai ispán (1390)³⁹³

királynéi ítélmester

György 1388. VII. 3. (ZsO I. 632. sz.)
veszprémi olvasókanonok³⁹⁴

389 Minderle lásd *Incze János*: Luxemburgi Zsigmond városzálogosításai. Segesd és Bártfa esete. In: *Micae Mediaevales II.* Fialat történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról. Szerk. Péterfi Bence, Vadas András, Mikó Gábor, Jakab Péter. Budapest 2012. 110–115.

390 A Magyarország és Szerbia közötti összeköttetések oklevéltára, 1198–1526. Szerk. Thallóczy Lajos és Áldásy Antal. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára 2. / MHHD XXXIII.) Budapest 1907.

391 Arch. 1301–1457. I. 28.

392 Vö. 1395. VII. 3-i oklevéllel (ZsO I. 4034. sz.).

393 Arch. 1301–1457. I. 160.

394 1384. IV. 26-án (DL 7074.) már, 1407. V. 29-én (DL 101 966.) még ő az olvasókanonok.

királynéi jogügyigazgató

Vö. *Bónis György*: Jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest 1971. 131.

Nyitrai (Kürti) Miklós (1388–1395)³⁹⁵ 1388. X. 30. (ZsO I. 781. sz.)
1393. XI. 1. (ZsO I. 3183. sz.)

királynéi sáfár

László (Tamás fia) (1388) (1388.)³⁹⁶ IV. 13. (Zichy XII. 49.)³⁹⁷

Kápolnai Mihály (István fia) 1393. VI. 23. e. (ZsO I. 2984. sz.)³⁹⁸
(1389–1393)³⁹⁹

titeli prépost (1383–1393),⁴⁰⁰ nyitrai püspök (1393–1399)⁴⁰¹

Megyehidi⁴⁰² János (Miklós fia) alsáfár 1391. V. 6. (DL 100 241.)⁴⁰³

(ismeretlen, 1393–1395)

A királynéi udvar tagjai

Vö. Arch. 1301–1457. I. 489–492. — Az aula tagjai közé csak azokat a személyeket vettem fel, akikről a vizsgált időszakban említik, hogy a királynéi udvarhoz tartoznak.

395 1388. II. 11-én (ZsO I. 429. sz.) már, 1395. VI. 5-én (ZsO I. 4005. sz.) még királyi jogügyigazgató.

396 A levél dátumára lásd Zichy IV. 254.

397 Kusalyi András kincstartó levele Perényi Miklós pohárnokmesterhez, amelyben Lászlót familiárisának nevezi (dispensatori dicte nostre regine, familiari nostro).

398 Zsigmond király oklevelében mint volt királyi és királynéi sáfár szerepel.

399 1389. III. 5-én mint királyi sáfár szerepel (ZsO I. 942. sz.), 1391-ben már biztosan ő volt a királynéi sáfár is, mivel Megyehidi az ő familiárisa volt (Arch. 1301–1457. II. 158.).

400 *Süttő Sz.*: Anjou i. m. II. 24/39. sz. (1383).

401 Arch. 1301–1457. I. 72.

402 Arch. 1301–1457. II. 158.

403 Mária királyné oklevelében: „fidelis nostri Iohannis filii Nicolai vicedispensatoris curie nostre maiestatis”. — Zsigmond király 1393. X. 13-i oklevelében már mint volt alsáfár szerepel (ZsO I. 3144. sz.).

udvari lovag / vitéz (miles)

Ruszkai Domokos (Jakab fia) 1387. XII. 6. (ZsO I. 333. sz.)⁴⁰⁴

Szécsi János (Miklós nádor fia) 1388. VI. 18. (DL 100 227.)⁴⁰⁵

Nagymihályi János (György fia) 1390. V. 8. (Sztáray I. 490.), 1393. IV. 13.
(Sztáray I. 522.)⁴⁰⁶

Vezsenyi László (Miklós fia)⁴⁰⁷ 1391. I. 30. (ZsO I. 1869. sz.)

Csaholyi Sebestyén (Nagy János fia)⁴⁰⁸ 1391. II. 12. (DF 209 515.),
1391. V. 7. (DF 209 514.), 1392. X. 5. (DF 209 514.)

Rozsályi Kun Lukács (György fia)⁴⁰⁹ 1391. V. 7. (DF 209 514.)

Alsólendvai István (János bán fia) 1391. X. 9. (ZsO I. 2241. sz.)

Hardi Besenyő Miklós (Miklós fia, csepeli ispán) 1392. VI. 22.

(ZsO I. 2541. sz.)

Cudar Péter „bán” (Domokos fia)⁴¹⁰ 1394. I. 10. (ZsO I. 3280. sz.)

Zeleméri László (János fia: Péter fia) 1394. VII. 26. (ZsO I. 3574. sz.)

királynéi familiáris

Tamási Miklós (Henrik fia) 1389. VII. 27. (DL 90 932., ZsO I. 1102. sz.)

Tamási János (Henrik fia) 1389. VII. 27. (DL 90 932., ZsO I. 1102. sz.)

udvari apród/ifjú

Oláh János (Szász vajda fia) 1388. III. 11. (Zichy IV. 353.)

Perényi Imre (Péter fia) diósgyőri várnagy 1388. III. 29. (Zichy IV. 353.)

404 1391. XII. 21.: Ruszkai Dobó fia: Domokos királyi udvari vitéz (ZsO I. 2309. sz.).

405 Az oklevélben: „fidelis noster miles”.

406 Mária királynő oklevelében: „comes noster de Ung”; 1388 és 1396 között ungi ispán (Arch. 1301–1457. II. 173.).

407 1382 és 1386 között Mária királynő asztalnokmestere (Arch. 1301–1457. II. 258.).

408 1372-ben és 1373-ban királyi, 1385-ben királynői udvari lovagja (Arch. 1301–1457. I. 485.).

409 1379-ben királyi, 1383-ban királynői, 1391-ben és 1395-ben Zsigmond király udvari lovagja (Arch. 1301–1457. I. 486.).

410 1343-tól kimutatható Lajos király udvarában, pályafutása apródként indult, utoljára 1386–1387 között horvát bán volt (Arch. 1301–1457. II. 46.).

Gimesi Forgács Péter (András fia)⁴¹¹ 1388. VI. 2. (ZsO I. 577. sz.), 1388. X. 30. (ZsO I. 782. sz.)

Álmosdi János (Péter fia)⁴¹² 1388. IX. 16. (ZsO I. 738. sz.)

Álmosdi László (Péter fia) 1388. IX. 16. (ZsO I. 738. sz.)

Gimesi Forgács János (Miklós fia)⁴¹³ 1388. X. 30. (ZsO I. 782. sz.)

Gulácsi Kis Egyed (Péter fia) 1390. II. 26. (ZsO I. 1375. sz.)

Kanizsai István (Lőrinc fia: János fia)⁴¹⁴ 1390. IV. 20. (ZsO I. 1459.), 1390. V. 23. (DL 7590.), 1390. VII. 27. (DL 7552.)

Nagyécsi Kontra Pál 1391. IV. 12. (ZsO I. 1968. sz.), 1391. V. 1. (ZsO I. 2013. sz.)

Telekesi Miklós (György fia)⁴¹⁵ 1391. IV. 21. (Fejér X/1. 719., DF 252 148.)

Dobói Fülöp (Miklós fia) 1391. V. 4. (ZsO I. 2015. sz.)

Kazai Kakas János (László fia)⁴¹⁶ 1394. I. 10. (ZsO I. 3280. sz.)

udvarhölgy/udvari szolgáló

Deméndi⁴¹⁷ Ilona (Elek leánya; Csetneki László fia, Miklós jegyese) 1389. I. 6. (ZsO I. 863. sz.)

szekeres

Frigyes mester 1395. III. 9. (ZsO I. 3871. sz.)

411 Későbbi pályafutására lásd Arch. 1301–1457. II. 76.

412 Későbbi pályafutására lásd Arch. 1301–1457. II. 53.

413 Korábban nyitrai alispán (1379), Erzsébet királyné familiárisa (1382) (Arch. 1301–1457. II. 76.).

414 Későbbi pályafutására lásd Arch. 1301–1457. II. 122.

415 1377-ben királyi udvari ifjú (Arch. 1301–1457. I. 486.).

416 Arch. 1301–1457. II. 120.

417 Lásd a 192. sz. jegyz-ben írtakat.

Függelék

II.

Méltóságosorok (1388–1392)

Vö. Arch. 1301–1457. I. 550. — A Mária királyné privilégiumaiban szereplő személyek — kivéve az érsekek és püspökök — neveit minden esetben normalizált alakban közlöm, azon méltóságviselők esetében, akik a királyi privilégiumokban is szerepelnek, mindenféle megjegyzés nélkül teljes nevükkel tüntettem fel, az azonosítást mindig Engel Pál adattára alapján végeztem el (Arch. 1301–1457. I–II.). A királynéi méltóságviselőknél nem egészítettem ki a neveket, azok abban a formában szerepelnek, ahogy az oklevélben szerepelnek. A méltóságosorok felhasználásának korlátaira lásd *C. Tóth Norbert–Horváth Richárd–Neumann Tibor–Pálosfalvi Tamás*: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók. (Magyar Történelmi Emlékek – Adattárak) Budapest 2016. 15–16.

1388. VI. 22. (decimo Kal. Iulii)	M: 2	DF 254 817.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
Lackfi István nádor Losonci id. László erdélyi vajda Bebek Imre országbíró Kanizsai Miklós (János fia) királyi tárnokmester Losonci ifj. László szlavón bán Losonci Dénes (Tamás fia) dalmát-horvát bán Garai Miklós macsói bán Bebek György királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtonállómester János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Oláh János királynői lovászmester		
kancelláriai jegyzet:	–	
kedvezményezett	Kusalyi András kincstartó, György, István és Dávid (Jakcs fiai)	
pecsét:	függő kettőspeccét (középső darabja)	
megjegyzés:	kiemelt, díszes kezdő M betű	

1388. X. 29. (quarto Kal. Nov.)	M: –	DL 87 585.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
Lackfi István nádor Bebek Imre országbíró Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Kanizsai Miklós (János fia) királyi tárnokmester Losonci ifj. László szlavón bán Losonci Dénes (Tamás fia) dalmát-horvát bán Garai Miklós macsói bán Bebek György királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Oláh János királynői lovászmester		
kancelláriai jegyzet:	–	
kedvezményezett:	Kanizsai János esztergomi érsek, Miklós tárnokmester és István (János fiai)	
pecsét:	függő kettőspecsét (csak a selyemzsinór)	
megjegyzés:	kiemelt, díszes kezdő M betű (ép, nincsen belepecsételve)	

1388. X. 29. (quarto Kal. Nov.)	M: 2	DL 7407.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
Lackfi István nádor Bebek Imre országbíró Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Kanizsai Miklós (János fia) királyi tárnokmester Losonci ifj. László szlavón bán Losonci Dénes (Tamás fia) dalmát-horvát bán Garai Miklós macsói bán Bebek György királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Oláh János királynői lovászmester		
kancelláriai jegyzet:	–	
kedvezményezett:	Kanizsai János esztergomi érsek, Miklós tárnokmester és István (János fiai)	

pecsét:	függő kettőspecsét (csak a selyemzsinór)
megjegyzés:	kiemelt, díszes kezdő M betűvel

1388. X. 29. (quarto Kal. Nov.)	M: 2	DL 24 692.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
Lackfi István nádor Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Bebek Imre országbíró Losonci ifj. László szlavón bán Losonci Dénes (Tamás fia) dalmát-horvát bán Garai Miklós macsói bán Kanizsai Miklós (János fia) királyi tárnokmester Bebek György királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Oláh János királynői lovászmester		
kancelláriai jegyzet:	–	
kedvezményezett:	Szécsényi Frank zólyomi és Simon trencsényi ispánok (Kónya fiai)	
pecsét:	függő kettőspecsét (csak a befüggesztés helye)	
megjegyzés:	–	

1388. X. 29. (quarto Kal. Nov.)	M: –	DL 65 807.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
Lackfi István nádor Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Bebek Imre országbíró Losonci ifj. László szlavón bán Losonci Dénes (Tamás fia) dalmát-horvát bán Garai Miklós macsói bán Bebek György királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester Korbáviai János (Budiszló fia: Miklós fia) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Oláh János királynői lovászmester		

kancelláriai jegyzet:	–
kedvezményezett:	Sároi László (Péter fia) csókakői várnagy
pecsét:	függő kettőspeccet (darabja)
megjegyzés:	az oklevél regesztája a méltóságsor nélkül: A Balassa család levéltára 1193–1526. Fekete Nagy Antal kézírata alapján s. a. r. és szerk. Borsa Iván. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 18.) Budapest 1990. 180. sz.

1388. X. 31. (secundo Kal. Nov.)	M: –	DL 7297.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
<p>Lackfi István nádor Bebek Imre országbíró Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Kanizsai Miklós (János fia) királyi tárnokmester Losonci ifj. László szlavón bán Losonci Dénes (Tamás fia) dalmát-horvát bán Garai Miklós macsói bán Bebek György királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Oláh János királynői lovászmester</p>		
kancelláriai jegyzet:	–	
kedvezményezett:	Kanizsai János esztergomi érsek, Miklós tárnokmester és István (János fiai)	
pecsét:	függő kettőspeccet (csak a selyemzsinór)	
megjegyzés:	–	

1388. XI. 22. (decimo Kal. Dec.)	M: –	DL 7357.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
<p>Lackfi István nádor Bebek Imre országbíró Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Kanizsai Miklós (János fia) királyi tárnokmester Losonci ifj. László szlavón bán Losonci Dénes (Tamás fia) dalmát-horvát bán Garai Miklós macsói bán Bebek György királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Oláh János királynői lovászmester</p>		
kancelláriai jegyzet:	–	
kedvezményezett:	Kanizsai János esztergomi érsek, Miklós tárnokmester és István (János fiai)	
pecsét:	függő kettőspeccet (csak a selyemzsinór)	
megjegyzés:	kiemelt, díszes kezdő M betű	

1388. XI. 30. (secundo Kal. Dec.)	M: –	DL 87 586. (HO V. 180.)
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
<p>Lackfi István nádor Bebek Imre országbíró Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Kanizsai Miklós (János fia) királyi tárnokmester Losonci ifj. László szlavón bán Losonci Dénes (Tamás fia) dalmát-horvát bán Garai Miklós macsói bán Bebek György királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Oláh János királynői lovászmester</p>		
kancelláriai jegyzet:	–	

kedvezményezett:	Kanizsai János esztergomi érsek, Miklós tárnokmester és István (János fiai)
pecsét:	függő kettőspecsét (csak a selyemzsinór)
megjegyzés:	–

1388. XII. 23. (decimo Kal. Dec.!)	M: –	DL 7427.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
Lackfi István nádor Bebek Imre országbíró Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Kanizsai Miklós (János fia) királyi tárnokmester Losonci ifj. László szlavón bán Losonci Dénes (Tamás fia) dalmát-horvát bán Garai Miklós macsói bán Bebek György királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Oláh János királynői lovászmester		
kancelláriai jegyzet:		
kedvezményezett:	Kanizsai János esztergomi érsek, Miklós tárnokmester és István (János fiai)	
pecsét:	függő kettőspecsét (darabjai)	
megjegyzés:	a benne átírt oklevelek miatt nem lehet Dec., csak Ian., vö. Arch. 1301–1457. I. 550.	

1390. II. 8. (sexto Idus Febr.)	M: 8	DL 7659.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
Lackfi István nádor Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Bebek Imre országbíró Bebek Detre szlavón bán Losonci Dénes (Tamás fia) dalmát-horvát bán Garai Miklós macsói bán Kanizsai Miklós (János fia) királyi tárnokmester Bebek György királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester lovászmesterség üresedésben Stiborici Stibor pozsonyi ispán		
kancelláriai jegyzet:	–	
kedvezményezett:	Szécsényi Frank zólyomi és bihari ispán és Simon (Kónya fiai)	
pecsét:	függő kettőspecsét (darabjai)	
megjegyzés:	–	

1390. V. 23. (decimo Kal. Iunii)	M: –	DL 7590.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
Lackfi István nádor Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Bebek Imre országbíró Bebek Detre szlavón bán Losonci István macsói bán Bebek László (István fia) királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester Korbáviai János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Tamási János (Henrik fia) királynői lovászmester Stiborici Stibor pozsonyi ispán		
kancelláriai jegyzet:	–	

kedvezményezett:	Kanizsai János esztergomi érsek, Miklós tárnokmester és István királynéi udvari ifjú (János fiai)
pecsét:	függő kettőspecsét (csak a selyemzsinór)
megjegyzés:	kiemelt, díszes kezdő M betűvel

1390. VII. 27. (sexto Kal. Aug.)	M: 4	DL 7552.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
Lackfi István nádor Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Bebek Imre országbíró Bebek Detre szlavón bán Losonci István macsói bán Bebek László (István fia) királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester Korbáviai János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Tamási János (Henrik fia) királynői lovászmester Stiborici Stibor pozsonyi ispán		
kancelláriai jegyzet:	–	
kedvezményezett:	Kanizsai János esztergomi érsek, Miklós tárnokmester és István királynéi udvari ifjú (János fiai)	
pecsét:	függő kettőspecsét (csak a befüggesztés helye)	
megjegyzés:	kiemelt kezdő M betűvel	

1390. VII. 29. (quarto Kal. Aug.)	M: 8	DL 87 611.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		

Lackfi István nádor Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Bebek Imre országbíró Bebek Detre szlavón bán Losonci István macsói bán Bebek László (István fia) királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester Korbáviai János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Tamási János (Henrik fia) királynői lovászmester Stiborici Stibor pozsonyi ispán	
kancelláriai jegyzet:	–
kedvezményezett:	Kanizsai János esztergomi érsek, Miklós tárnokmester és István királynéi udvari ifjú (János fiai)
pecsét:	függő kettőspecsét (csak a selyemzsinór)
megjegyzés:	–

1391. IV. 29. (tertio Kal. Maii)	M: –	DL 64 729.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
Lackfi István nádor Losonci id. László erdélyi vajda és szolnoki ispán Bebek Imre országbíró Kanizsai Miklós (János fia) királyi tárnokmester Bebek Detre szlavón és dalmát-horvát bán Losonci István macsói bán Perényi Miklós szőrényi bán Bebek László (István fia) királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester Korbáviai János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Tamási János (Imre fia) királynői lovászmester Stiborici Stibor pozsonyi ispán		
kancelláriai jegyzet:	Propria commissio domine regine	
kedvezményezett:	Stiborici Stibor pozsonyi ispán meg testvérei: Miklós és András	
pecsét:	függő kettőspecsét (csak a selyemzsinór)	
megjegyzés:	kiemelt, díszes kezdő M betű, regesztája a méltóságsor nélkül: ZsO I. 2010. sz. – Arch. 1301–1457. I. 551., V. 30-i kelettel	

1392. IX. 20. (duodecimo Kal. Oct.)	M: –	DL 7742.
dpm: János esztergomi érsek és örökös ispán, királynéi és királyi főkancellár		
Lackfi István nádor Bebek Imre erdélyi vajda és szolnoki ispán Kaplai János országbíró Sárói László (Péter fia) szlavón bán György (András vajda fia) macsói bán Bebek Detre szőrényi bán Bebek László (István fia) királynői tárnokmester Bebek Ferenc (István fia) királynői ajtónállómester Korbáviai János (Budiszlófi) királynői asztalnokmester Korbáviai Károly királynői pohárnokmester Tamási János (Henrik fia) királynői lovászmester Stiborici Stibor pozsonyi ispán		
kancelláriai jegyzet:	–	
kedvezményezett:	Szini István királynéi alajtónállómester, Tekes, László és Jakab (László fiai)	
pecsét:	függő kettőspeccét (egy kis darabka a selyemzsinóron)	
megjegyzés:	kiemelt, díszes kezdő M betű	

Mihálka Nándor

A váradi vár Anjou-kori építkezései a régészeti ásatások tükrében

Újabb adatok a váradi gótikus székesegyház, Szűz Mária kisebbik temploma és a gótikus püspöki palota építészet történetéhez

A váradi vár Anjou-kori építészetét vizsgálva megkíséreljük összefoglalni azt a korszakot, mely sokkal több régi és főleg új adatot szolgáltat, mint a püspökvár román kori periódusa. A régészeti adatok egy része, az utóbbi évek várfelújítási programjainak köszönhetően, igen friss, közlésük még csak kéziratok alakban létezik. Az új eredmények figyelembe vételével megpróbálunk a székesegyház alaprajzi kérdéseivel kapcsolatban új támpontokat biztosítani, lokalizálni a Szűz Mária kisebbik templomát, tisztázni a püspöki palota gótikus átalakításait, ezáltal közelebb kerülni ahhoz a püspöki székhelyhez, mely a kor több csúcsíves mesterművét is magáénak tudhatta.

A váradi vár Anjou-kori építészetét tárgyaló tanulmány még nem született, de az épületegyüttes tágabb történetével többen is foglalkoztak. Elsőként Bunyitay Vincét említhetnénk meg, aki a váradi püspökségről írt hatalmas monográfiájában¹ sokszor foglalkozott a váradi vár különböző intézményeinek, épületeinek a históriájával, de ő írta a középkori székesegyházról szóló első publikációt is.² Balogh Jolán 1982-ben megjelent művészettörténeti monográfiája³ az eddigi legösszetettebb kötet és a legfontosabb

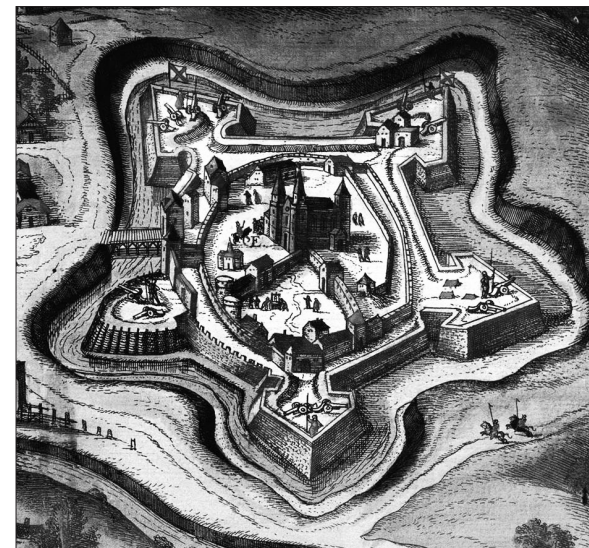
1 *Bunyitay Vincze*: A váradi püspökség története I–III. Nagyvárad 1883.

2 *Bunyitay Vincze*: A váradi ős székesegyház. Nagyvárad 1880.

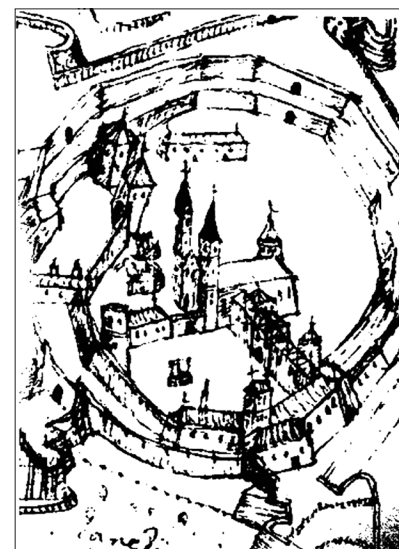
3 *Balogh Jolán*: Varadinum. Várad vára I–II. Budapest 1982.

Mária-pecsét – 1388

Várad vára Georg Houfnagel metszetén – 1598

Várad vára Cesare Porta tollrajzán – 1598